Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана. | № 224 (18547 | 1990 оной сентябриин 29, суббото | Сэн 3 мүн.

һҮРИЛЭГДЭХЭДӨӨ ҮЛҮҮ БОЛОХОГҮЙ

● Үнгэрһэн долоон хоног соо малай условно толгой бүхэндэ 1,03 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй үбһэн, сенаж, силос, тэжээлэй корнеплод, һолоомон болон ногооной витаминтай гурил бэлэдхэгдээ.

● Республикымнай ажахынуудта нёдондоной энэ үеынхиһөө 2 312 228 центнер силос, 365 243 центнер сенаж ехээр дарагдаба.

Республикымнай колхоз, совхозуудай, хүдөө ажахын бусад предприятинуудай тэжээл бэлдэгшэдэй үшөө нэгэ долоон хоног үнгэршэбэ. Энэ болзор соо үбһэшэд, механизаторнууд хүсэлһөө суглуулжа абахын төө ехэхэн оролдолго гаргажа байна. Тодорхойлбол, байгша оной сентябриин 17-һоо 24 хүрэтэрхи үедэ бүхыдөө 164 319 центнер үбһэн һүрилэгдэжэ, 56 374 центнер сенаж, 812 806 центнер силос дарагдаһан, 2 508 центнер тэжээлэй корнеплод малтагдажа суглуулагдаба. 33 537 центнер ногооной витаминтай гурил гаргагдаба. Тэрэшэлэн 23 316 центнер һолоомон һүрилэгдэн абтажа, малай тэжээлдэ хэрэглэгдэхээр мянган центнер талха таряанай зүйл неөсэлэгдөө.

Үбһөө бүхэндэ шахуу унажа байһан хюруугай һүүлээр ганса ногоон бэшэ, мүн мотоцикльшье набша жэгдэ шарлажа, унажа захалаа. Юрэдөө үбһөө тэжээл бэлэдхэхэ, илангаяа үбһэ хуряаха хаһа болзор үнгэрөө гээшэ ааб даа. Урдаа энэ үедэ зеленкоёо сабшажа, таряанай поли дээрэ һолоомо суглуулжа зөөхэ хүдэлмэри үргэдэнхэй байгша. Харин мүнөө ногоонойнгоо шэлжэ хэгдараашье һаань, хушажа, һүрилэн соможо үрэгэлһөөр ха юм.

Байгаа уларилай тохёолдоһон шалтагаанһаа уламжалан, эды болор унжагайрһан үбһэшэдэй һүрилһэн шарлашаһан үбһэнэй шанараа алданхайшье һаа, ондоо, хабартаа үлүү болохогүйн даа. һүүлэй үедэ олон районондо уһанда абтаһан сабшалан дээрэ тогтошоһон уһа, сөөрэмүүд шүүрэн хатажа, ногоониинь сабшагдана. Зүгөөр энэ ажалаа һаядаа дүүргэхээр шамдуу түргэнөөр ябуулха хэрэгтэй болоод байна.

Сенаж дараха хүдэлмэри яһала урагшатайгаар ябуулагдаба. Ушар иимэһээ, энэ жэлдэ зарим райондо таряаниинь эдеэшэжэ үрдеэгүй байһандаа, иимэ зүйлэй тэжээлдэ хэрэглэгдэхээр сабшагдаба бшуу. Тодорхойлбол, байгша ондо шэмэ шанартай гэхэ гү, али сабшалангай ногоогоор бэшэ, харин орооһото ургамалаар хэгдэһэн сенаж горитой ехээр абтаа.

Силос дараха хүдэлмэри урагшатай байгаа гэхэ гү, али илангаяа һаалиин малда эдюулхэдэ аша үрэтэй шэмэтэй тэжээл яһала ехээр дарагдаа. Гадна шанаржуулагдаһан, элдэб зүйлэй консервантнуудай холигдоһон силос олон райондо неөсэлэгдөө. Тусхайлбал, мүнөө бүхыдөө 805 354 центнер иимэ силос дарагдаад байна. Үнгэрһэн долоон хоногой туршада 248 497 центнер шанаржуулагдаһан силос неөсэлэгдөө. Тиихэдэ Зэдын, Ивалгын районууд энэ хугасаа соо хоёр дахин ехээр иимэ тэжээл даража үрдеэ.

Энэ жэлдэ диилэнхи районуудта тэжээлэй корнеплодой ургаса һайн байба. Мүнөө һаалиин фермэнүүдтэ шухала хэрэгтэй, саахар болон бусад минеральна бодосуудаар элбэг тэжээлэй корнеплод үнеэдтэ үгтэхын хажуугаар тусхай байрада хадагалха хүдэлмэри эмхидхэгдэнэ. Ажахынуудай механизаторнууд ургуулжа харууһалхада нилээд түбэгтэй, хүшэр энэ ургамалайнгаа ургасые түргэн болзорто сүм хуряажа абахаар бүхы хүсэеэ элсүүлхэ болоно.

Таряа хуряалгаяа эмхитэйгээр ябуулһан зарим районуудай механизаторнууд поли дээрэхи һолоомоёо суглуулжа һүрилхэ хүдэлмэреэ жэгдэ ябуулна. Жэшээлбэл, Баргажанай, Бэшүүрэй районой ажахынуудта 8000—8158 центнер һолоомон суглуулагдаа.

Байгша ондо үбһэн илангаяа багаар хуряагдаһан мүртөө шанарыньшье урда жэлнүүдэйхидэ хүрэхэгүй, муу байха юм. Тиимэһээ үбэлжэлгын үедэ тэжээлээ ашагтайгаар гаргашалхын тула шанаржуулаад малдаа үгэхэ болоно. Тусхайлбал, энэ жэлдэ гансашье һаалиин фермэнүүдтэ бэшэ, мүн мал шахаха, түлжүүлхэ гүүртэнүүдтэ, хонидой отарануудта тэжээл шанаржуулан буйлуулха, хуурайгаар холижо бэлдэхэ хүдэлмэреэ һайнаар эмхидхэжэ ябуулаагүйдэ аргагүй гээшэ ха. Ушарынь хадаа мүнөө малаа гансашье гэмгүй һайнаар ондо оруулха бэшэ, мүн ашаг шэмыень дээшэлүүлжэ, һү, мяха ехээр үйлэдбэрилжэ бэлэдхэхэ горитойхон зорилгонууд хараалагдаад байна бшуу.

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

РЕСПУБЛИКЫН РАЙОНУУДТА ҮБҺЭ, НОГООНОЙ ГУРИЛ БЭЛЭДХЭХЭ, СЕНАЖ, СИЛОС ДАРАХА, ТЭЖЭЭЛЭЙ КОРНЕПЛОД МАЛТАХА ХҮДЭЛМЭРИИН ЯБАСА ТУХАЙ

1990 оной сентябриин 24-нэй мэдээн

(Түсэбэй дүүргэлтэ процентээр).

Районууд	Үбһэн	Сенаж	Тэжээлэй корнеплод	Силос	Ногооной гурил,	Малай условно толгой бүхэндэ бэлэдхэгдэһэниинь тэжээлэй единицын хэмжээгээр
Баргажанай	50,6	93,9	5,4	86,6	21,1	6,17
Баунтын	45,0	109,0	—	97,1	35,7	5,94
Бэшүүрэй	37,5	40,0	0,4	92,0	70,1	8,62
Зэдын	33,2	93,2	0,5	87,9	54,7	8,39
Яруунын	46,9	146,0	6,8	92,9	86,2	4,98
Загарайн	53,4	81,1	—	89,4	13,3	9,37
Захаамикай	47,7	74,7	1,1	92,0	42,9	4,58
Ивалгын	49,3	59,6	2,9	101,6	67,2	9,76
Кабанскын	70,9	101,0	1,5	137,0	58,7	13,32
Хэжэнгын	36,1	49,4	—	98,9	99,2	5,85
Хурамхаанай	66,0	79,8	6,3	73,7	67,6	7,16
Хяагтын	27,8	90,7	0,7	43,3	64,5	8,03
Мухар-Шэбэрэй	43,9	34,9	1,5	137,1	49,8	8,80
Ахын	36,2	—	—	—	—	0,63
Прибайкалиин	33,8	142,0	0,7	170,9	19,3	13,36
Хойто-Байгалай	62,0	—	44,5	105,1	36,9	7,42
Сэлэнгын	43,0	174,9	1,3	67,8	42,7	7,51
Тарбагатайн	44,7	75,2	1,8	74,1	74,0	10 08
Түнхэнэй	58,4	37,8	14,2	83,4	97,8	5,65
Хориин	43,3	133,8	3,0	139,7	69,5	8,40
Республика бүхыдөө	45,0	78,3	2,8	96,9	56,8	7,48

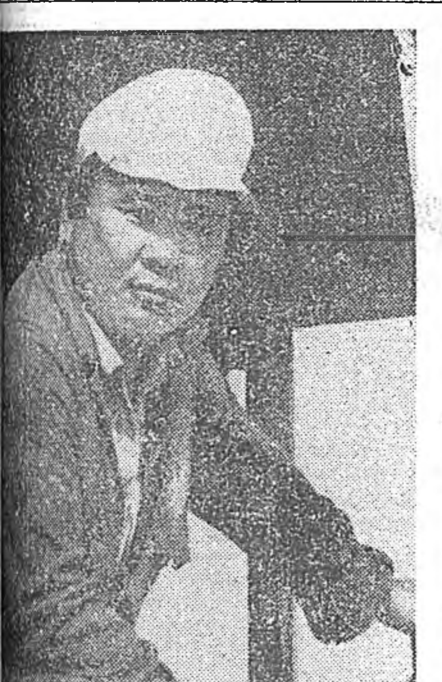

Ивалгын районой Халюутын совхозой хүдэлмэришэд байгша онойнгоо тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэрине орёо оршон байдалда үнгэргэнэ. Энэ харюусалгатай хүдэлмэреэ бүтээсэ схэтэйгээр ябуулһанай ашаар үнгэрһэн хугасаада яһала ехэ хэмжээнэй тэжээл бэлэдхэжэ абаба.

Ажахын түрүү механизаторнуудай нэгэн Григорий Дабаевич Надмитов энэ халуун хаһада силосэй комбайнда хүдэлхэдөө, халаан бүринэгсо даабарине холо үлүүлэн дүүргэжэ, социалис мүрыссөөндэ нэгэнтэ бэшэ түрүүлжэ гараһан байха юм.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: тэжээл бэлэдхэхэдэ онсо шалгарагшад Г. Надмитов, түрүү жолоошодой нэгэн Б. Жамбалов.

Б-М. ЛОБСАНОВАЙ фото.

һЭШХЭЛЭЙ ЭРХЭ СҮЛӨӨ ТУХАЙ ХУУЛИИН ПРОЕКТ ЗҮБШЭН ХЭЛСЭГДЭНЭ

«һэшхэлэй эрхэ сүлөө болон шажан мүргэлэй эмхинүүд тухай» СССР-эй Хуули удангүй абтахаяа байна. Энэ Хуули хадаа хуули ёһото гүрэндэ Совет оронной улам бүри дүтэлһэниие гэршэлнэ. Иимэ тобшолол Союзай парламентын пресс-албанай сентябриин 27-до эмхидхэһэн пресс-конференци дээрэ хэгдээ.

СССР-эй Верховно Соведэй Хуули ёһоной талаар комитедэй мэдэлдэ ородог подкомитедэй түрүүлэгшэ А. Себенцов хуулиин проектые журналистнуудта дурадхаба. Тэрэнэй гол дүримүүдые шэнжэлһэн сэгнэлтэнүүдые Москвагай патриархадай хэблэлэй таһагай түрүүлэгшэ, Волоколамскын ба Юрьевэй митрополит Питирим, Москвагай хоральна синагогын ахамад раввин А. Шаевич, СССР-тэхи Евангельска христиан-баптистнуудай холбооной президент Г. Комендант гэгшэд хэһэн байна.

Шэнэ хуули соо һэшхэл бодолой талаар манай ороной өөр дээрээ даажа абаһан уласхоорондын уялганууд гүйсэд бэелүүлэгдэхэ гэһэн гол бодомжо хэблэлэй түлөөлэгшэдтэй болоһон уулзалга дээрэ элирхэйлэгдээ.

(ТАСС).

СОВЕТ СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ СОЮЗАЙ ПРЕЗИДЕНТЫН

У К А З

1990 ОНОЙ ДҮРБЭДЭХИ КВАРТАЛДА БОЛОН 1991 ОНОЙ ТУРШАДА АЖАХЫН ХАРИЛСААНУУДЫЕ ТОГТУУРИТАЙ БОЛГОХО ХОЙШОЛУУЛШАГҮЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ

1990 оной дүрбэдэхи кварталда болон 1991 ондо экономикые, хэрэглэгшэдэй дэлгүүрые тогтууритай болгохо зорилгоор **иигэжэ тогтоонсб:**

1. Албан зургаанай мэдэлһээ, территориин талаар оршолгоһоо дулдыдангүй, 1990 оной дүрбэдэхи кварталда болон 1991 ондо гүрэнэй предприятинууд, нэгэдэлнүүд, эмхи зургаанууд тогтоһон ажахын харилсаануудые сахилгые болон түүхэй эд, материалнуудые, суг хабсаргалсадаг хэрэгсэлнүүдые эльгээхэ хэлсээтэ уялгануудай дүүргэлтые хангаха. Союзна республиканууд, тус тус нютагуудай хоорондохи хэлсээнүүд ороной арадай ажахыда эдэ харилсаануудай хүгжэлтэдэ, бэхижүүлгэдэ туһалха ёһотой.

Предприятинууд хоорондохи ажахын харилсаануудые һандаргалгада хүргэхэ засагай ба хүтэлбэрилгын зургаануудай ажал ябуулгануудые зүбшөөхын аргагүй гэжэ тоолохо.

2. Тогтоһон ажахын харилсаануудтай зохилдуулан, хэлсээнүүдые баталалгаһаа арсаа һаа, эд хэрэглэгшэдэй урда тогтоогдоһон харюусалгаһаа гадна гүйсэдхэхөөр абтаагүй захилай үнэ сэнгэй 50 процент хүрэтэр хэмжээнэй яла нютагай бюджедтэ оруулхаар эльгээгшэ талада тохогдодог. Ялын хэмжээе Госарбитражай органууд тодорхойлдог.

Тус Указые бэелүүлдэггүй хүнүүдые хүсэндөө байһан хуулинуудай үндэһэ һуури дээрэ шанга харюусалгада хебаадуулхыень СССР-эй Генеральна прокурорто, СССР-эй Арадай хиналтын комитедтэ дурадхаха.

3. Эрхэ байдалай тон шахардуу орёо дээрэһээ имагтал предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд бэшэ, харин ажалша коллективүүд ажахын хэлсээнүүдые баталха ябадалые хүдэлмэришэдэй сэхэ хиналтада абажа, албан зургаанай орёо бусайданги байдалай, нютагай ба бүлэг бүлэгэй аша туһануудые харалгын урдаһаа эмхидхэл, бүтэмжэтэй хэрэг, бүхы обществын үмэнэ харюусалгые эсэргүүсэн табиха ёһотой.

4. Гүрэнэй хүтэлбэрилгын союзна, республиканска, нютагай зургаанууд орон соо тохёолдоһон тон шахардуу байдалтай дашарамдуулан, хүн зондо тон хэрэгтэй медикамент, түүхэй эд, материалнуудые суг хабсаргалсадаг хэрэгсэлнүүдые, бэлэн продукцине гаргадаг амин шухала үйлэдбэринүүдые һарын туршада һэргээхэ.

СССР-эй Министрнүүдэй Совет, союзна республикануудай Министрнүүдэй Соведүүд тэдэнэй хэм соогоо хүдэлэлгые һэргээхын, нэн түрүүн тэдэнэй экологическа аюулгүй байдалые хангахын тула эдэ предприятинуудые материальна, мүнгэн һангай ба валютна зөөри хэрэгсэлнүүдээр хангаха талаар эрид хэмжээнүүдые абаха. 1991 оной дүрбэдэхи кварталда олониитэтэй суг хамта тэдэнэй саашанхи хүдэлмэриин асуудалнуудые хаража үзэхэ.

5. СССР-эй Министрнүүдэй Совет шухала хэрэгтэй болоһон ушарта түмэр замай, тэрэшэлэн ороной ажамидаралгые хангадаг ниитэ-гүрэнэй бусад системэнүүдэй хүдэлмэриин онсо гурим тогтоохо.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Президент М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль,
1990 оной сентябриин 27.

„Буряад үнэн"-91

һУРАГШАД, БАГШАНАРНАЙ ТУҺАЛНА

Би Улаан-Үдэ хото буужа ерэһээр «Буряад үнэн» газетэеэ жэл бүри захижа уншахадаа, хубилган шэнэдхэлгын үедэ хүн зоной ухаан бодолдо, сэдьхэл һанаанда горитой хубилалтанууд боложо, арадай ёһо заншалнууд һэргээгдэжэ, тоогдожо, бодото хэрэгтэ хэрэглэгдэжэ байна гэжэ баримтата материалнуудһаань ойлгодог, һонирходог болооб.

Жэшээлхэдэ, Сагаан түмэр Морин жэлые угтахадаа «Буряад үнэн» газетэ уншагшадайнгаа һанамжануудые, сагаалганай һайндэрые нютаг нютагуудаар яажа үнгэргэдэг байгааб гэһэн һонирхолтой материалнуудые, мүн байгша оной һайндэрэйнь сценари гэхэ мэтые толилһон байгаа.

Мүн һая болотор хорилтодо ородог байһан арадаймнай ёһо заншалнуудай шэнэ гуримаар баяжуулагдан урда урдынхиһаа һонирхолтойгоор сахигдажа эхилһыень газетын материалнууд гэршэлнэ.

Улаан-Үдэ шадарай Сокол һууринда (аэропорт) ород зон олоороо һуудаг гээшэ. Эндэхи 37-дохи дунда һургуулида буряад хэлэн заагдадаг юм. Тэрэнэй түрэлхи хэлэнэй кабинет соо үдэр бүри шахуу орожо гарадагби, һайхашаадагби. Ушарынь хадаа тэндэ уран гоёор бүтээһэн «һанажа абагты!», «һонирхохол байхат!», «Танай анхаралда!» гэһэн, мүн бусадшье планшет, альбомуудта «Буряад үнэн» газетэдэ толилогдоһон материалнууд олоор хэрэглэгдэдэг байна. Эдэ бүгэдэ үхибүүдэй һайхан бодомжонуудаараа хубаалдажа, угайнгаа оюун бэлигые бэе бэедээ дамжуулан хэлсэхэ, сэгнэжэ, зүбшэжэ үзэхэ, арадайнгаа ёһо заншалнуудые ойлгохо хэрэгтэ ехэл туһатай байна гэжэ һанагдана.

Тиимэһээ Яруунын аймагай Эгэтын-Адагай дунда һургуулиин багша Ц-Х. Жамьяновагай «Угсаата зонноймнай угай һургаал» гэжэ статья—арадай педагогикын удха шанар тухай, тэрэниие хүмүүжүүлхы хүдэлмэридөө багшанар болон түрэлхидэй хэрэглэхые уряалһан, олон зоной дэмжэһэн зүйл болоно.

33 жэлэй туршада багшалһан Клара Цыреторовна Цыбикова залуу багша Сэсэгма Тимофеевна Цыбикова хоёр манай һургуулида түрэлхи хэлэ заадаг. Тэдэнэй шабинар бултадаа түрэл хэлэн дээрээ хэблэгдэдэг «Буряад үнэн» газетэеэ айл бүхэн абажа уншаял гэжэ түрэлхидтөө, үбгэн аба, хүгшэн эжынэртээ хандаһан байна. Тиимэһээ ажабайдалаймнай түшэг тулгуури—түрэлхи хэлэмнай долоотойхон долонгир үхибүүдһээ үүсэл абажа, хүгжэхэнь болтогой!

«Буряад үнэн» газетын редакциин буряад арадтаа хандаһан уряа-бэшэгые Улаан-Үдэ шадарай Сокол, Солдатский, Сужа, Исток, Поселье, Коминтерн нютагуудта ажаһуугшадта һургуулиин һурагшад болон багшанар дамжуулан хандажа, 1991 оной захил хэлгэдэ туһатай нэмэриеэ оруулжа байна.

Валерий ЦЫБИКОВ, Сокол һууринай 37-дохи дунда һургуулиин багша.
Улаан-Үдэ.

ЯАҺАН БУРЯАДУУДБИБДИ ИИХЭДЭЭ...

Буряад хэлэн дээрээ гаража байдаг оройдоол гансахан газетэтэй аад лэ, тэрэнээ захиха-захихагүй гэлдэжэ байха тухандаа хүрэшэһэн юун зонбибди? Ямаршье арадта патриотическа мэдэрэл гэжэ байдаг бэшэ юм гү? Патриотическа мэдэрэл гээшэмнай өөрынгөө юумэндэ эльгэ нимгэтэй байгаад, ондоо яһатанай соёлые шоо үзэхэ гэһэн юумэ бэшэ ха юм. Зүгөөр үндэһэн соёлдоо мээхэй байхыемнай, эхэ һайхан хэлээрээ омогорхохыемнай хэн хориноб, хэн хорихоб?!

Манай буряадууд гэхэдэ, «интернациональна» мэдэрэлээрээ үлүү гарашанхай гэжэ һанагшаб. Юун гээшэб? Арбан буряад һуугаад, хоорондоо шадa яда ородоор дуугаралсаха. Үндэр наһатай үбгэд хүгшэд ород хэлэндэ оборнууд аад, аша зээнэртээ шадалаараа ородоор хөөрэлдэхэ. Тиигэнхаар, тэдэнээ эхэ хэлэндэнь һургахаа яанаб? Иигэжэ бэшэхэдээ, би ород хэлэндэ үхибүүдые һургахагүй һэн гэнэгүйб. Зүгөөр мүнөө **түрэлхи хэлэндээ** һургаха асуудал хурсахан болоод байна ха юм. Харин ород хэлэндэ манай үхибүүдые ажабайдалнай өөрөө һургана!

Городто байдаг зон яагаашье һаа, үхибүүдээ буряад хэлэндэ оруулжа шадахагүй, тиимэ арга боломжо байхагүй гэжэ зарим түрэлхид хэлсэдэг. Тэрэ — худал!!! Манай гурбан үхибүүд городто ехэ болоо, зариманиинь городто түрөө. Зүгөөр түрэлхи хэлээ мэдэдэг лэ.

Үхибүүдээ түрэлхи хэлэндэнь һургаха гээ һаа, «Буряад үнэнөө» захиит. Иигэжэ бэшэжэрхёод, досоом унтаршаба: түрэл газетэеэ захихын түлөө бэеэ бэеэ аргадажа байха гээшэ һайтайл хэрэг бэшэ даа. Яашаһан буряадуудбибди иихэдээ?!

Е. ДАНДАРОВА.
Улаан-Үдэ.

БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ЗАСЕДАНИ

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сессиин хүдэлмэреэ эхилхэ саг улам ойртожо байна. Манай республикые саашадань хүгжөөхэ талаар тон шухала удха шанартай арба гаран хуулиин актнуудай проектнүүдые тэрэ зүбшэн хэлсэхэ. Буряадай гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци хадаа эдэнэй гол документнь болохо. Республика дотор тэрэнэй хэдэн проектнүүдые эдэбхитэйгээр зүбшэн хэлсэжэ байна.

— Зүбшэн хэлсэлгэ халуун шанга байхаар хүлеэгдэнэ,— гэжэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаев засагай дээдын зургаанай Президиумэй заседани дээрэ мэдүүлбэ.— Энэнь манда эльгээгдэһэн бэшэгүүдһээ, олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ боложо байһан хөөрэлдөөнүүдһээ ойлгомоор болоно. Элдэб янзын һанамжанууд хэлэгдэнэ. Гэбэшье республикын хүн зоной диилэнхи хубинь гүрэнэй бүрин эрхэтэй байлгые баталан абахын түлөө һанамжануудаа мэдүүлнэ.

Энэ асуудал бэлдэлгые улам эдэбхижүүлхэ гээшэ Верховно Соведэй Президиумэй, мүн саг үргэлжын комиссинуудай гол зорилго болоно. Бүхы хүн зоной һанал бодолые мэдэжэ абаха шухала.

Документын ниитэ нэгэн, эгээл таарамжатай проект зохёохыень Верховно Соведэй Президиум саг үргэлжын хэдэн комиссинуудта даалгаба. Зүбшэн хэлсэлгын үедэ ороһон дурадхалнууд, ажаглалтанууд Декларациин үндэһэ һуурида табигдаха ёһотой. Президиумэй удаадахи заседани дээрэ тэрэниие зүбшэн хэлсэхээр хараалагдана.

Верховно Соведэй хоёрдохи сессиин зүблэхэ зүйлдэ табигдаһан бусад асуудалнуудые, илангаяа экономико саашадань хүгжөөлгэдэ хабаатай бүлэг хуулиин проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ орёо хурса байхаар хүлеэгдэнэ. Хуулиин проектнүүд бэлэн болонхой. Тэдэниие наринаар шэнжэлжэ, Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудта үргэнөөр хэлсэхэ юм гэжэ заседани дээрэ элидхэгдээ.

Энэ асуудалые гүнзэгыгөөр зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр Верховно Соведэй Президиум тогтоол баталан абаба. Энэ тогтоол соо районно газетэнүүдые эмхидхэн байгуулагшад болохыень республикын арадай депутадуудай районно Соведүүдтэ, тэдэнэй гүйсэдхэхэ комитедүүдтэ дурадхагдана.

«Буряад үнэн» гэжэ республиканска газетэ тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэжэ, шиидхэбэри абтаа. 1991 оной январиин 1-һээ тэрэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй ба Министрнүүдэй Соведэй орган болохо.

Республикын ажабайдалай бусад зарим асуудалнууд Верховно Соведэй Президиумэй заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

КПСС-эй Советскэ райкомой пленум

Сентябриин 27-до КПСС-эй Советскэ райкомой XIII пленум үнгэрбэ. Пленум дээрэ эмхидхэлэй асуудал харагдажа, тогтоол абтаба. Арадай депутадуудай Советскэ районно Соведэй түрүүлэгшээр һунгагдаһантайнь дашарамдуулан, КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретариин тушаалһаа Грехов Владимир Павлович сүлөөлэгдэбэ. Энээнһээ урда тэрэ хоёр тушаал эзэлжэ байгаа.

КПСС-эй райкомой аппарадые хүтэлбэрилгэ, XXXIII районно партийна конференцидэ бэлдэлгэ, райкомой мүнгэн зөөриин орошо, гарашые шалгалга партиин райкомой хоёрдохи секретарь Г. А. Айдаевта даалгагдаба.

XXXIII районно партийна конференци дээрэ элидхэл хэхээр партиин райкомой бюрогой гэшүүн В. П. Грехов уялгалагдаба. Тэрэ конференци байгша оной октябриин 27-до үнгэргэгдэхэ юм.

Районно партконференциин болотор үшөө нэгэ һарын туршада партийна эхин организацинуудай суглаанууд дээрэ райкомой секретарьнарай, районно хиналтын комиссиин түрүүлэгшын кандидатуранууд зууршалагдаха юм.

Техническэ мэргэжэлэй училищинуудай байгуулагдаһаар 50 жэл гүйсэбэ

һУРАЛСАЛАЙНЬ ШАНАРТА АНХАРНАБДИ

Сүүлэй жэлнүүдтэ оронноймнай арадай ажахыда горитой хубилалтанууд боложо байна. Жэшээ болгон ажахын хозрасчёт, арендэ, гэр бүлын подрядууд гэхэ мэтые дурдахаар. Ерэхэ жэлһээ булта ажахынууд экономикын эрхэ байдалда хүдэлжэ эхилхэмнай гээб даа. Иимэ үе сагта хүн бүхэнэй хүдэлмэридөө хандаса эрид хубилха жэшээтэй. Хэһэн ажал хүдэлмэридөө эзэнээр хандадаг, шэнээр бодожолдог мэргэжэлтэд, хүдэлмэришэд мүнөө хэрэгтэй. Элдэб мэргэжэлэй хүдэлмэришэдые олоор бэлдэдэг ПТУ-нуудай үүргэ нүлөө энэ ушарһаа эрид дээшэлнэ. Тиимэһээ республикымнай техническэ мэргэжэлэй училищинуудта саашанай эрилтэнүүдтэй зохилдуулан ямар хубилалтанууд боложо байна хаб гэһэн асуудал гаража ерэнэ. Энээние тодоруулха зорилготойгоор республикынгаа Арадай эрдэм һуралсалай министерствын һуралсалай-методическа кабинедэй ахалагша методист Георгий Митрофанович АМАГАЕВТА манай корреспондент Б. ДАМБАЕВ хандаһан байна. Тэдэнэй хөөрэлдөөн уншагшадай анхаралда табигдана.

АСУУДАЛ. Табин жэлэй урда манай Буряадта техническэ мэргэжэлэй һургуулинууд бии болгогдоһон байна. Энэ тэбхэр ойтой дашарамдуулан, түрүүн техническэ мэргэжэлэй һуралсалай түүхэдэ хандабалнай һайн һэн.

ХАРЮУ. Зүб хэлэнэт. Үнгэрһэн үйлэ хэрэгүүдһээ һабагша татан, мүнөөдэрэй байдал тухай хэлсэхэдэмнайшье бэлэн боложо үгэхэ ха.

Тэбхэр табин жэлэй урда 1940 оной октябриин 2-то СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй «О государственных трудовых резервах СССР» гэжэ Указ тунхаглагдаһан байна. Энэ Указай ёһоор һуралсалай гурбан түхэлэй эмхи зургаанууд — ремесленнэ, түмэр замай училищинууд ба фабрично-заводской һургуулинууд бии болгогдоо һэн. Зүгөөр дурсагдагша Указһаа бүри урид, аяар 1917 ондо манай республикын дэбисхэр дээрэ элдэб мэргэжэлэй тусхай һургуулинууд байһан юм. 1917 оной мартын 10-да болоһон ниитын суглаан дээрэ Хүдэриин волостиин хүн зон хоёр жэлэйнгээ училищиингаа дэргэдэ ремесленнэ классуудые нээхэ гэһэн шиидхэбэри абаһан юм.

1923 оной февралиин 21-дэ Дээдэ-Үдэ хотодо ремесленнэ һургуулиин нээгдэһэн тухай «Прибайкальская правда» газетэ «Ремесленнэ һургуули» гэһэн статья соогоо дуулгаа һэн. Тэрэл 1923 ондо Дээдэ-Үдэдэ һуралсалай үшөө нэгэ эмхи — столярна һургуули нээгдэһэн юм.

1925—1926 онуудта Дээдэ Үдэдэ фабрично-заводской хэдэн училищи эмхидхэгдэнхэй байгаа. Гушаад онуудаар хүдөө ажахыда хүдэлхэ мэргэжэлтэдые бэлдэхэ зорилготой һургуулинууд манай республикада олон нютагуудта нээгдэнхэй һэн. Жэшээлбэл, Сэлэнгын машинно-тракторна станциин (Тохой һуурин) дэргэдэ, мүн Дээдэ-Жэрэмдэ иимэ һургуулинууд эмхидхэгдэбэ.

Түрүүшын табан жэлнүүдэй үедэ республикадамнай фабрично-заводской үшөө хэдэн училищинууд, механизаторнуудые бэлдэхэ олон һургуулинууд мэргэжэлтэдые түхээрдэг байгаа. 1939 ондо 4500 механизатор бэлдэгдээ һэн.

1945—1955 онуудта манай орондо һуралсалай шэнэ түхэлэй эмхинүүд — техническэ училищинууд бии болгодоо һэн. Техническэ мэргэжэлэй бүхы эдэ эмхинүүд найман жэлэй һургуулиин үндэһэ һуури дээрэ эмхидхэгдэдэг болоһон байгаа.

1963 онһоо хоёр түхэлэй — городской (ГПТУ) болон хүдөөгэй (СПТУ) техническэ мэргэжэлэй училищинууд байгуулагдаба. Энэ ушараар һуралсалай шэнэ түсэбүүд болон программанууд зохёогдоһон байна.

1981 он багаар республикын бүхы училищинууд ниитэ дунда һургуулитай мэргэжэлтэдые бэлдэдэг болонхой байгаа. Мүнөө үедэ республика соомнай техническэ мэргэжэлэй 44 училищи һуралсал ябуулдаг. Тэндэ хамта дээрээ 17300 хүбүүд, басагад һуража байнхай.

АСУУДАЛ. Зай, техническэ мэргэжэлэй һуралсалай түүхэтэй богонихсор танилсаба хадаа мүнөөдэрэйнгөө байдал тухай хэлэхэмнай бэшэ гү!

ХАРЮУ. Тиигэе. Орон доторнай горитой хубилалтанууд боложо байна гүб даа. Эдэ хубилалтануудай техническэ мэргэжэлэй һуралсалыешье дайраһаниинь гайхалгүй. Арадай ажахыда тон хэрэгтэй залуу мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хүдэлмэриеэ улам һайжаруулха гэһэн эрмэлзэлшье ойлгосотой. Минии бодомжолходо, иимэл һайн һайхан эрмэлзэлдэ эзэлэгдэһэн манай дээдын дарганар техническэ мэргэжэлэй һуралсалай талаар гүрэнэй комитедые болюулха гэһэн шиидхэбэри гаргаа ёһотой. Тиигэжэ бидэ республикын Арадай эрдэм һуралсалай министерствын бүридэлдэ оруулагдаа һэмди.

АСУУДАЛ. Тэрэ гэһээр хоёр жэл үнгэрбэ ха. Энэ богони саг соо һайн тээшээ эрид хубилалтанууд болошоо гэжэ гансата хэлэхэнь эртэ бээ. Гэбэшье...

ХАРЮУ. ...Юумэн хубилһан байха гэжэ гү? Сэхыень хэлэхэдэ, сэдьхэл баясамаар хубилашоогүйл даа. Нүгөө талаһаа гараа хабсараад һуугаабди гэхэ аргагүйб. Арадай ажахын шэнээр ябуулагдажа эхилһэн энэ сагта гүнзэгы эрдэм мэдэсэтэй, эрхим мэргэжэлтэдые бэлдэхэ гэһэн ори ганса зорилго бидэнэй урда табигдана. Тиигэхын тула юунһээ эхилхэ болонобибди? Нэн түрүүн училищи бүхэндэ бэеэ дааһан байдал олгохо шухала. Энэ талаар ямар бодото үйлэ хэрэгүүд эхилэнхэй гээшэб? Зарим тэды жэшээ дээрэ тогтсё. 22-дохи училищи техническэ мэргэжэлэй дээдэ училищиин разрядта оруулагдаба. Тиимэһээ энэ училищи дүүргэһэн мэргэжэлтэдтэ дээдэ разрядууд олгогдохо юм. Хэжэнгын 35-дахи училищи аграрно-национальна лицей болгогдожо байна. Энэ лицейдэ арендаторнууд, фермернүүд, хүдөө ажахын үйлэдбэриин мастернууд бэлдэгдэдэг болохо 32-дохи ПТУ-гай үндэһэ һуури дээрэ һуралсалай-үйлэдбэриин нэгэдэл байгуулагдаба. Тиигээд энэ нэгэдэлэйхид «Мир» колхозой нэгэ отделение бүгэдыень арендэдэ абанхай. Училищиинхид 550 гектар хахалха газартай, 460 гектар сабшалантай юм. Тэндээ таряа ургуулха, үбһэ сабшаха бүхы хүдэлмэреэ залуушуул өөһэдынгөө хүсөөр хэхэ гээшэ.

АСУУДАЛ. Иимэрхүү һайн жэшээнүүд олон ха.

ХАРЮУ. Нэрлэхэ болоо һаа, үшөө олдохо. Зүгөөр манай хүдэлмэридэ дутагдалнууд үгы гэжэ энээн дээрэһээ ойлгохо хэрэггүй. Дутуу дунданууд яашаха һэм даа...

АСУУДАЛ. Тиимэһээ мүнөөдэрэйтнай гол шухала асуудал гэхэдэ тэрэнээ богони болзор соо усадхажа, залуу мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хэрэгээ улам һайжаруулха хэрэг болоно гү!

ХАРЮУ. Тиигэнэ. Энэ зорилгодо бүхы хүсэл эрмэлзэлнай мүнөө үень шэглүүлэгдэнхэй.

АСУУДАЛ. Тиигэбэл энээндэтнай амжалта хүсэе.

ХАРЮУ. һайнта даа.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

ПРОЕКТ

БУРЯАДАЙ АССР-эй ГАЗАРАЙ КО

(Түгэсхэл. Эхиниинь сентябрийн 28-най номерто).

ХЭҺЭГ IV.

ЗОНОЙ АЖАҺУУДАГ ҺУУРИНУУДАЙ ГАЗАР

СТАТЬЯ 61. Городуудай, хүдэлмэришэдэй, курортнуудай болон дачануудай поселогуудай газар.

Хотын (поселогой) оршон соо байһан бүхы газар арадай депутадуудай городской (поселково) Соведүүдэй мэдэлдэ байдаг.

Городской, поселково Соведүүдэй — хотын (поселогуудай) газар бусад категориин газарһаа газаа талын хилээр тодорхойлогдоно.

Городской (поселково) Соведүүдэй газарай хилын тодорхойлолго болон хубилалтанууд РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй тодорхойлһон гуримаар бэелүүлэгдэнэ.

Газарай участогуудай хотын (поселогой) бүридэлдэ оруулагдахадань, тус участогуудые эдлэхэ, мэдэлдээ байлгаха, эзэлхэ эрхэнүүд хүсэндөө байха.

Хотын (поселогуудай) бүхы газар хотонуудай, поселогуудай генеральна түсэбүүдтэй, мүн барилгануудые хэхээр түсэблэгдэһэн проектнүүдтэй ба хотонуудай (поселогуудай) бүхы газарай байгууламжын түсэбүүдтэй зохилдуулан ашаглагдаха.

Арадай депутадуудай Соведүүд, тэрэшэлэн өөрынгөө мэдэлдэ ашаглаха газартай предприятинууд, зургаанууд, эмхинүүд, мүн хотонуудта (поселогуудта) газарай өөрын участогуудтай эрхэтэд газарайнгаа участогуудые болбосон түхэлтэй болгожо ногооруулха талаар хэрэгтэй бүхы хүдэлмэреэ комплексноор ябуулжа, ногоон ургамалнуудыень аршалан хамгаалха, харууһалхаһаа гадна даалгагдаһан газараа санитарна ариг сэбэрээр, гал түймэрэй аюулай болохогүйгөөр байлгаха уялгатай.

СТАТЬЯ 62. Зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай газар.

Зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай газарта газарай байгууламжын гуримаар эдэ һууринуудта тодорхойлогдожо үгтэһэн хилэ соохи бүхы газар оролсоно.

Зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай газарай хилэ тогтоолго ба хубилалтанууд Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй тодорхойлолгын гуримаар бэелүүлэгдэхэ юм.

Зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай газар арадай депутадуудай сельскэ Соведүүдэй мэдэлдэ байха.

Зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай газарай хилэ соохи газар барилга хэхээр түсэблэгдэһэн, мүн баталагдаһан проекттэй гү, али ажахы доторхи газарай байгууламжын проекттэй зохилдуулан ашаглагдаха болоно.

Арадай депутадуудай сельскэ Соведүүд, тэрэшэлэн зөөри болгожо газар абаһан, газар эдлэгшэд, газар ашаглагшад зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай хилэ доторхи газараа болбосон түхэлтэй болгохо, ногоон ургамалнуудыень аршалан хамгаалха, харууһалха талаар хэрэгтэй хэмжээнүүдые үнгэргэхэһөө гадна даалгагдаһан газараа ариг сэбэрээр, гал түймэрэй аюулай болохогүйгөөр байлгаха уялгатай.

СТАТЬЯ 63. Дача барилгын, гараж барилгын кооперативуудай газарай участогууд.

Энэ Кодексын 14-дэхи статьятай зохилдуулан, газар худалдаха эрхэ түлөөлэлгэтэйгөөр арадай депутадуудай Соведүүд дача барилгын, гараж барилгын кооперативуудта газарай участогуудые үгэхэ юм.

Дача барилгын, гараж барилгын кооперативуудай газар олониитын ашагладаг, мүн дурсагдагша кооперативуудай гэшүүдэй зөөри болгожо абаһан газарһаа бүридэнхэй байха.

Олониитын ашагладаг газарта хамгаалагдадаг зононуудай, харгынуудай, сэхэ гараһан магистральнуудай болон олониитын ашагладаг бусад түхеэрэлгэ, объектнүүдэй эзэлһэн газар оролсоно.

Дача барилгын кооперативуудта үгтэһэн газарай участогууд байрын гэр, ажахы эрхилхэдэ хэрэгтэй бусад барилга барихада, амархада, тэрэшэлэн овощой, үрэ-жэмэсэй болон гоё һайхан сэсэгтэ ургамалнуудые тарихаар ашаглагдаха.

Гараж барилгын кооперативуудта үгтэһэн газарай участогууд автомобильнуудые болон транспортна бусад хэрэгсэлнүүдые хадагалха барилга хэхэдэ, тэрэшэлэн проектно-техническэ документацяар хараалагдаһан бусад барилга хэхэдэ хэрэглэгдэхэ.

СТАТЬЯ 64. Үмсын дача, гараж барилгада, мүн үмсын ажахы эрхилэлгын газарай участогууд.

Үмсын дача, гараж барилгада, мүн үмсын ажахы эрхилэлгын газарай участогуудые энэ Кодексын 14-дэхи статьятай зохилдуулан газар худалдаха эрхэ түлөөлэлгэтэйгөөр арадай депутадуудай Соведүүд эрхэтэдтэ хубиинь зөөри болгон худалдаха ба үгтэһэн газарынь энэ Кодексын 63-дахи статьягаар хараалагдаһан зорилгоор ашаглагдаха.

СТАТЬЯ 65. Үмсын гэр байра барилгада газарай участогуудые үгэлгэ.

Буряадай АССР-эй эрхэтэд городуудта, городой түхэлтэй посёлогуудта газар худалдажа абаха, мүн зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудта бүхы наһан соогоо эдлэжэ һуухаар газар абаха, барилга хэхэ, гэр байраа түхеэрхэ эрхэтэй.

Буряадай АССР-эй эрхэтэд зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудай, городой түхэлтэй посёлогой, городой хилэ соо газарай участок абахын тула арадай депутадуудай сельскэ, поселково, городской Соведүүдтэ мэдүүлгэнүүдтэйгээр хандаха. Энэ мэдүүлгыень арадай депутадуудай зохихо Совет газарай байгууламжын болон архитектурна органуудай мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар 10 үдэрэй болзор соо хаража үзөөд, энээгээр газарай участок хубиинь зөөри болгон худалдаха гү, али бүхы наһан соогоо эдлэжэ һуухаар газар үгэхэ тухай шиидхэбэри абаха.

Газарай участогые хубиин зөөри болгон дамжуулан үгэлгые бүридхэн бэшэлгэнь эрхэтэн болон арадай депутадуудай Совет хоёрой хоорондо худалдаа наймаа хэһэн хэлсээнэй гуримаар бэелүүлэгдэжэ, нотариадай органуудта үнэмшэлүүлэгдэхэ.

Газарай участогуудые бүхы наһан соогоо эдлэжэ һуухаар үгэлгэнь газар эдлэхэ эрхэтэйгээр гүрэнэй актаар үнэмшэлүүлэгдэхэ. Гүрэнэй акт арадай депутадуудай Соведэй гүйсэдхэхэ комитедээр үгтэхэ.

Эрхэтэдэй хоорондохи газарай участогуудые худалдалгань худалдаа наймаанай хэлсээнэй гуримаар бүридхэгдэн бэшэгдэжэ, арадай депутадуудай Соведээр үнэмшэлүүлэгдэхэ.

Хубиин гэр байра барихада газарай хүртөөгүй гү, али үгы байгаа һаань, арадай депутадуудай сельскэ, посёлково, мүн городской Соведүүд иимэ зорилгоор газарай участогуудые ашаглахаар нэмэжэ дамжуулан үгэхыень арадай депутадуудай районно Соведүүдтэ гүйлтатайгаар хандаха.

Байрын гэр барижа түхеэрхээр үгтэһэн газарай участогуудай хэмжээн арадай депутадуудай Соведээр—Буряадай АССР-эй хуулиар тодорхойлогдохо. Тиихэдээ зоной ажаһуудаг хүдөөгэй һууринуудта участогуудайнь хэмжээн адагынь 0,15 гектарһаа бага бэшэ, городуудта болон городой түхэлтэй посёлогуудта газарайнь участогуудай хэмжээн эрилтэтэй зохилдуулан 0,05—0,15 гектарай хэм соо байха. Эрхэтэдэй өөрынь дураар огород тариха, үбһэ сабшаха, малаа бэлшээхэ газарай участогууд зоной һууринаһан газарһаа хажуу тээ нэмэжэ үгтэхэ байна.

ХЭҺЭГ V.

ПРОМЫШЛЕННОСТИИН, ТРАНСПОРТЫН, ХЭЛХЕЭ ХОЛБООНОЙ, ОБОРОНЫН БОЛОН ХҮДӨӨ АЖАХЫДА ХЭРЭГЛЭГДЭХЭГҮЙ БУСАД ГАЗАР

СТАТЬЯ 66. Промышленностиин, транспортын, хэлхеэ холбооной ба хүдөө ажахыда хэрэглэгдэхэгүй бусад газар.

Даалгагдаһан зорилгонуудаа бэелүүлхээр предприятинуудай, захиргаануудай, эмхинүүдэй мэдэлдэ гү, али ашаглахаар арадай депутадуудай зохихо Соведүүдэй үгэһэн газар промышленностиин, транспортын, хэлхеэ холбооной ба хүдөө ажахыда хэрэглэгдэхэгүй бусад газар гэжэ тоологдоно.

Заагдаһан зорилгоор үгтэһэн газарай участогуудай хэмжээн тогтоогдожо баталагдаһан нормонуудай гуримтай, мүн проектно-техническэ документацитай зохилдуулан тодорхойлогдохо.

Ашагта малтамалнуудые хэрэглэхээр абахын тула газарай участогуудые предприятинуудта, захиргаануудта, эмхинүүдтэ үгэхэһөө урид хада ууладахи, мүн урдандаа ашаглаһан газараа хуушан түхэлдэнь сэргээлһэнэйнь һүүлээр бүридхэлэйнь документнүүдые бэлдэжэ үгэхэ.

Хүн зониие усалта аюулһаа хамгаалжа, промышленностьда, транспортда болон бусад объектнүүдтэ таарамжатай эрхэ байдал байгуулха зорилготойгоор хэрэгтэй сагтань газар ашаглаха онсо гуримтай зоно тодорхойлогдохо. Заагдаһан зонын тодорхойлогдоһон газарай участогуудта хубиингаа зөөри болгоһон газар эдлэгшэдэй, газар ашаглагшадай газар бусаагдажа абтахагүй, харин газар хэрэглэхэ талаар онсо гурим тогтоогдожо, тодорхойлогдоһон энэ зонотой зохихогүй ажал эрхилхэнь хизаарлагдаха гү, али хоригдохо. Предприяти, захиргаан, эмхинүүд тэдэнэй аша туһада тодорхойлогдожо заагдаһан зононуудайнгаа хилэнүүдые мэдээсэлэй тусхай тэмдэгүүдээр хангаха уялгатай.

СТАТЬЯ 67. Оборонын хэрэглэмжэдэ хэрэгтэй газар.

Сэрэгэй частьнуудай, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй захиргаануудай, предприятинуудай, эмхинүүдэй, хилын харуулай, дотоодын болон түмэр замай сэрэгүүдэй саг үргэлжэ байрлахаар, ажал хэрэгээ ябуулхаар үгтэһэн газар оборонын хэрэглэмжэдэ хэрэгтэй газар гэжэ тоологдоно.

Оборонын хэрэглэмжэдэ ашаглагдахаар газар үгэхэ гурим РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй газарай Кодексоор, ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулияр хубилгагдаха.

ХЭҺЭГ VI.

БАЙГААЛИ ХАМГААЛГЫН, ЭЛҮҮРЖҮҮЛГЫН, АМАРАЛТА-АЯНШАЛГЫН, ТҮҮХЫН-СОЁЛОЙ ХЭРЭГЛЭМЖЫН ГАЗАР

СТАТЬЯ 68. Байгаали хамгаалгада хэрэглэмжын газар.

Тогтоогдоһон гуримай ёһоор заповеднигүүдтэ, Байгалай национальна паркда, заказнигуудта (агнууриин бэшэ), байгаалиин дурасхаалай үзэсхэлэнтэ гоё газарнуудта (памятнигуудта) үгтэһэн газарые байгаали хамгаалгада хэрэглэмжын газар гэжэ тоологдоно.

Байгаали хамгаалгада хэрэглэмжын газарай хэрбээ хоро хүргэгдэжэ, тэрэниие аршалха гурим сахилгын хангагдаагүй байгаа һаань, ажахын ашаглажа байһан газарһаа тэрэнь таһалагдажа үгтэхэ.

Заповеднигүүдэй, национальна паркын, заказнигуудай (агнууриин бэшэ), байгаалиин дурасхаалай үзэсхэлэнтэ гоё газарнуудай (памятнигуудай) гуримые хангахын тула хамгаалгын зононууд тодорхойлогдожо, тус зоно соохи гурим сахилгада муугаар нүлөөлхэ бүхы ажал хэрэгүүд хоригдохо. Эдэ зононуудай хилэнүүд байра дээрээ тусгаар мэдээсэлэй тэмдэгээр тэмдэглэгдэнхэй байха. Хамгаалгын зонодо ороһон газар ашаглагшадай газарай участогууд бусаагдажа абтахагүй.

Байгаали хамгаалгада хэрэглэмжын газарые ашаглаха гурим болон онсо гуримтай зононуудта газар ашаглаха тодорхойлолтонууд ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулияр тодорхойлогдоно.

СТАТЬЯ 69. Элүүржүүлгэдэ хэрэглэмжын газар.

Байгаалиин эмшэлхы арга боломжонуудтай (минеральна булагуудтай, эмшэлхэ шабартай, онсо өөрсэ уларилтай, мүн бусад илгаатай) газарай участогууд элүүржүүлгэдэ хэрэглэмжын газар гэжэ тоологдоно.

Элүүржүүлгэдэ хэрэглэмжын газар тусхайтаар хамгаалагдаха ёһотой.

Байгаалиин эмшэлхы арга боломжонуудтай газарые хамгаалха зорилготойгоор бүхы курортнуудта санитарна зонын округууд тодорхойлогдоно. Хубиин зөөри болгон абагшадай, газар эдлэгшэдэй, газар ашаглагшадай газар дээрэ иимэ округой тодорхойлогдоходо газарынь бусаагдажа абтахагүй. Байгаалиин эмшэлхы арга боломжонуудые болон зоной амархада таарамжатай һайн эрхэ байдал хамгаалгатай оройдоо таарахагүй ажал ябуулга эрхилдэг предприятинуудта, захиргаануудта, тус округууд соо газарай участогуудые эдлэхэнь, хэрэглэхэнь гү, али арендээр үгэхэнь хоригдохо. Предприятинуудай, захиргаануудай, эмхинүүдэй аша туһада газар ашаглаха тусхай гуримтай зоно байгуулхада тэдэнэр хилэнүүдээ тусгаар мэдээсэлэй тэмдэгүүдээр тэмдэглэхэ уялгатай.

СТАТЬЯ 70. Амаралта-аяншалгада хэрэглэмжын газар.

Зоной олоороо эмхитэйгээр амарха, аяншалхада хэрэглэгдэхээр хараалагдаһан газар амаралта-аяншалгада (рекреационно) хэрэглэмжын газар гэжэ тоологдоно. Тэрэшэлэн амаралтын гэрнүүдтэй, пансионадуудтай, санаторинуудтай, кемпингнүүдтэй, аяншалгын баазануудтай, аяншалга-элүүржүүлгын стационарна болон майхантай лагерьнуудтай, загаһа олзоборилогшодой ба ангуушадай гэрнүүдтэй, үхибүүдэй аяншалгын станцинуудтай газарай участогууд, сэсэрлигтэй, ногоорулагдаһан зонотой городуудай, зоной ажаһуудаг бусад һууринуудай оршон тойронхи газар, һуралсалай-аяншалгын зүргэнүүд, тэмдэглэгдэһэн трасса болон элүүржүүлгын хэрэглэмжын газарта ородоггүй, холо түхеэрэгдэһэн пионернуудай ба спортивна лагерьнууд эндэ оролсоно.

Городой болон зоной ажаһуудаг һууринуудай заха тээхи ой модотой, бургааһа — сэсэрлигтэй, мүн ногоон бусад ургамалнуудай таригдаһан, хамгаалгын болон санитарна— ариг сэбэрэй үүргэ дүүргэдэг, мүн зоной амардаг газар ногоон зонын бүридэлдэ оруулагдана.

Амаралта-аяншалгада хэрэглэмжын газарые ашаглаха гурим тодорхойлолго болон тэрэнэй хилэнь РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулияр тодорхойлогдохо.

СТАТЬЯ 71. Түүхын-соёлой хэрэглэмжын газар.

Түүхын-соёлой заповеднигүүдэй, дурасхаалта паркнуудай, хүдөөлэлгын хүшөөнүүдэй, археологическа болон архитектурна памятнигуудай, архитектурно-ландшафтна комплекснуудай эзэлһэн газарые түүхын-соёлой хэрэглэмжын газар гэжэ мэдэрэгдэхэ. Заагдаһан энэ газарнуудые холын хараатайгаар хэрэглэхээр бэшэ һаань, бусаажа абтаха ёһогүй.

ХЭҺЭГ VII.

ОЙ МОДОНОЙ, УҺАНАЙ ЖАСЫН ГАЗАР БОЛОН НӨӨСЭ ГАЗАР

СТАТЬЯ 72. Ой модоной жасын газар.

Ой модоор бүрхөөгдэһэн болон ой модоор бүрхөөгдэһэн бэшэ аад, ой модоной ажахын мэдэлдэ үгтэдэг газар ой модоной жасын газар гээд тоологдодог.

Ой модоной ажахын газар үгэхэ ба болюулха гурим тус Кодексоор, харин тэдэниие хэрэглэхэ гурим РСФСР-эй ба Буряадай АССР-эй хуулинуудаар тодорхойлогдодог.

Ой модоной ажахынуудай болон ой модоной промышленностиин хэрэглэдэггүй хүдөө ажахын болон бусад газар хүдөө ажахы эрхилхэ зорилготойгоор ой модоной ажахы эрхилдэг предприятинуудта саг зуураар ашаглахынь тула үгтэжэ болодог.

СТАТЬЯ 73. Уһанай жасын газар.

Уһа сөөрэмүүдээр, мүльһөөр нэмэгээр бүрхөөгдэһэн, гидротехническэ болон уһанай ажахын бусад түхеэрэлгэнүүдээр эзэлэгдэһэн, гол мүрэнүүдэй эрьеэр тодоруулагдажа таһалагдаһан газар уһанай жасын газар гээд тоологдодог юм.

Уһанай жасын газар хүн зоной эдихэ уһа, һуудал хэрэглэхэ, байдалда мүн бэеын элүүрые хамгаалгые хангадаг түхеэрэлгэнүүдые барихын ба ашаглахын, уһанай ажахын, хүдөө ажахын, промышленностиин, загаһанай ажахын, энергетическэ, транспортна, гүрэнэй болон ниитын бусад хэрэглэмжэнүүдые хангахын тула уһанай жасын газар хэрэглэгдэдэг.

Уһанай жасын газар хэрэглэлгын гурим тус кодексоор, РСФСР-эй ба Буряадай АССР-эй хуулинуудаар тодорхойлогдодог.

СТАТЬЯ 74. Нөөсэ газар.

Эдлэлгэдэ болон саг үргэлжын хэрэглэмжэдэ, мүн арендэдэ үгтөөгүй бүхы газар нөөсэ газар болоно. Тус Кодексын 29-дэхи статьятай зохилдуулан, эдлэлгын ба хэрэглэлгыень болюулха гэгдэһэн газар мүн лэ нөөсэ юм.

Нөөсэ газар арадай депутадуудай сельскэ, поселково, городской, районно Соведүүдэй мэдэлдэ байдаг, тиихэдэ арендээр, мүн колхоз, совхозуудта, бусад предприятинууд, эмхи зургаануудта гү, али хүдөө ажахы эрхилхэ зорилготойгоор эрхэтэдтэ өөрын зөөри болгожо саг зуураар ашаглахын тула үгтэдэг.

ХЭҺЭГ VIII.

ГАЗАР ХЭРЭГЛЭГШЭДЭЙ, ГАЗАР ЭДЛЭГШЭДЭЙ ГАРГАШАНУУДЫЕ, ХҮДӨӨ АЖАХЫН БОЛОН ОЙ МОДОНОЙ АЖАХЫН ҮЙЛЭДБЭРИИН ГЭЭЛТЭНҮҮДЫЕ БУСААЛГА

СТАТЬЯ 75. Газар хэрэглэгшэдэй болон, газар эдлэгшэдэй гаргашануудые бусаалга.

Газарай участогуудые абажа гү, али саг зуура соо эзэлжэ, мүн газар хэрэглэгшэдэй ба газар эдлэгшэдэй, тэрэ тоодо арендаторнуудай эрхэнүүдые хизаарлажа гү, али предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай болон эрхэтэдэй ажал ябуулгын нүлөөн доро газарай шанар муудхаажа үзүүлэгдэһэн гээлтэнүүд болон гаргашанууд дүүрэн хэмжээгээр (олдохо байһан олзо орулалсан) газар хэрэглэгшэдтэ ба газар эдлэгшэдтэ бусаагдаха ёһотой.

РСФСР-эй ба Буряадай АССР-эй Хуулинуудаар тогтоогдоһон гуримаар газарай участогуудые абаһан предприятинууд, эмхи зургаанууд ба организацинууд, мүн ажал ябуулгаараа газарай шанарые муудхааһан, газар хэрэглэгшэдэй болон газар эдлэгшэдэй эрхэнүүдые хизаарлаһан предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд гээлтэнүүдыень бусааха ёһотой.

Газар хэрэглэгшэд таряашанай ажахын участогые ондоо эрхэтэндэ, предприяти гү, али организацида дамжуулан үгэхэдөө таряашанай ажахын үйлэдбэрилһэн ургаса таряанда, мүн газар һайжаруулха хэрэгтэ гаргашалһан бүхы мүнгэ зөөриеэ һөөргэнь бусаажа абаха эрхэтэй.

СТАТЬЯ 76. Хүдөө ажахын болон ой модоной ажахын үйлэдбэриин гээлтэнүүд.

Хүдөө болон ой модоной ажахые эрхилгэтэй холбоотой бэшэ зорилгоор хэрэглэхын тулада хүдөө ажахын болон ой модоной жасын газар абалгатай, газар хэрэглэгшэдэй болон газар эдлэгшэдэй эрхэнүүдые хизаарлалгатай гү, али предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай ажал ябуулгын нүлөөн доро газарай шанарай муудалгатай холбоотой хүдөө ажахын болон ой модоной үйлэдбэриин гээлтэнүүд арадай депутадуудай Соведүүдтэ бусаагдаха ёһотой. Тус Кодексын 75-дахи статьягаар хараалагдаһан гаргашануудые бусаахаһаа гадна эдэ гээлтэнүүд бусаагдаха зэргэтэй.

Хүдөө болон ой модоной ажахые эрхилэлгэтэй холбоотой бэшэ зорилгоор абтаһан газарай үгтэһэн предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд, мүн объектнүүдыень тойруулаад хамгаалалгын, санитарна ба аршалалгын зононуудай бии болгогдожо, хүдөө ажахын ба ой модоной жасын газарнуудые хэрэглэмжэһээ гаргаха гү, али урданайхиһаа үнэгүй газар болгохо ажал ябуулгаараа нүлөөлһэн предприятинууд, эмхи зургаанууд болон организацинууд заагдаһан гээлтэнүүдые бусааха зэргэтэй.

Газар хэрэглэгшэдэй, газар эдлэгшэдэй газарай шанарые муудуулха нүлөө үзүүлһэн предприятинууд, организацинууд, тэрэшэлэн эрхэтэд хүдөө ба ой модоной ажахыда ушаруулһан гээлтэнүүдые бусааха ёһотой.

Бусаагдаха ёһотой гээлтэнүүдэй хэмжээн болон гурим, мүн эдэниие бусаалгаһаа сүлөөлэгдэһэн предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай список РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведүүдээр тогтоогдодог.

Эдэ бүхы гээлтэнүүдые бусаахада арадай депутадуудай сельскэ, поселково, городской, районно Соведүүдэй бюджедтэ ороһон мүнгэн зөөри шэнэ газар эдлэлгэдэ, газарай хүрьһэнэй ашаг шэмые дээшэлүүлгэдэ газарай хүрьһэ һайжаруулгада, мүн ой модоной жасын газарай ашаг үрые дээшэлүүлхэ ябадалда хэрэглэгдэнэ.

ХЭҺЭГ IX.

ГАЗАРЫЕ АРШАЛАН ХАМГААЛГА

СТАТЬЯ 77. Газарые аршалан хамгаалгын шэглэлнүүд ба зорилгонууд.

Газарые хамгаалга хадаа хуулиин, эмхидхэлэй, экономическа болон бусад хэмжээ ябуулгануудһаа бүридэнэ. Эдэнь газарые бодолтойгоор эдлэхэ, ямаршье үндэһэгүйгөөр хүдөө ажахын эрьесэһээ тэрэниие гаргахагүй, байгаалиие ашагтайгаар хэрэглэнэбди гээд, хүн зоной ажал ябуулгын урагшагүй хамааралгаһаа хамгаалха, мүн хүрьһэнэй, ойн жасын үрэжэлые хуушан хэмдэнь оруулха ба дээшэлүүлхэ гэһэн зорилгодо шэглүүлэгдэнэ.

Эдлүүриин газар гэшэ байгаалиин тон орёо бүридэл, тиимэһээ тэрээндэ комплексно ёһоор, зональна болон нютагайнь илгаануудые хараада абалсан газарые хамгаалга эрхилэгдэнэ.

Гэхэтэй хамта газарай хүрьһэнэй муудаха, ажахын ябуулгын бусад муу нүлөөнүүдые болюулха.

Эбдэрһэн газарые һайжаруулха хэрэг хангаха.

Газарай экологическа байдалые бүридхэлдэ абаха ба шалгаха гурим байгуулха, тэрэшэлэн газар хэрэглэгшэдэй ба газар эдлэгшэдые экологическа нормативуудаар хангаха зорилго бэелүүлэгдэнэ. Эдэ нормативуудынь Буряадай АССР-эй хуулиин тогтооһон гуримаар баталагдадаг.

СТАТЬЯ 78. Газарые хамгаалгын удха ба гурим.

Газар хэрэглэгшэд, газар эдлэгшэд бэелүүлнэ гэбэл:

газар эдлэлгые зүбөөр, ашаг үртэйгөөр эмхидхэлгые хүрьһэнэй болон газарай бусад һайн шэнжэ шанарые хуушан хэмдэнь оруулгые ба дээшэлэлгые;

уһанда угаагдахаһаа ба һалхинда улеэлгэһээ, хадаһаа саһа, мүльһэнэй, хүрьһэнэй һолжоролгоһоо, уһанай үерлэлгэһөө, дабһатай бололгоһоо, хатаалгаһаа, нягтаруулгаһаа, үйлэдбэриин үлэгдэлнүүдээр, химическэ ба радиоактивна бодосуудаар бузарлалгаһаа болон бусад һандаралгын ябадалнуудһаа газарые аршалан хамгаалгые;

хүдөө ажахын эдлүүриин газарые шугы бургааһа ба сагдуул модо ургуулгаһаа, мүн бусад тохёолдожо боломоор ушарнуудһаа газарай культуртехническэ байдалые хамгаалгые:

ондоо аргаар хүрьһэнэйнь үрэжэлые хуушан хэмдэнь бусааха аргагүй байбалнь, хүдөө ажахын эдлүүриин иимэ муудаһан газарые ашаглалгаһаа гаргалгые;

малтагдаһан газарые тэгшэлэн һайжаруулха, тэрэнэй үрэжэлые болон бусад һайн шэнжэ шанарыень дээшэлүүлгые;

гэмтээгдэһэн газарые тэгшэлэн һайжаруулхын тула хүрьһэнэй үрэжэлтэ үеынь абалгые, хэрэглэлгые ба хадагалгые.

Хүдөө ажахын хэрэглэлэй һандаргагдаһан газарай хүрьһэнэй шанарые ойрын сагта һэргээжэ шадахагүй, мүн тэрэшэлэн химическэ болон радиоактивна бодосуудаар бузарлагдаһан газарые ашаглангүй орхихо хэрэг РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтооһон гуримаар бэелүүлэгдэдэг.

Гүрэнэй органууд бүхэсоюзна ба республиканска программануудтай тааралдуулан, газар аршалан хамгаалха талаар хэрэгтэй хэмжээнүүдые абадаг.

Газарые аршалан хамгаалха гурим ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулинуудаар тогтоогдодог.

Хүдөө ажахыда шухала сэнтэй болон бусад газарые аршалан хамгаалха зорилготойгоор Буряадай АССР-эй хуулитай зохилдуулан тэрэ газарайнь хилэ тогтоогдодог, тиихэдэ тэрэ газарынь хүдөө ажахыда хэрэглэгдэхэгүйгөөр бусад предприятинуудта үгтэхэ ёһогүй.

СТАТЬЯ 79. Газарай байдалда нүлөө үзүүлдэг объектнүүдые, барилгануудые, түхеэрэлгэнүүдые бодхоохо һууриень шэлэн ололгодо, проектыень зохёолгодо, барилгада ба ашаглалгада байгаали хамгаалгын талаар табигдадаг эрилтэнүүд.

Газарай байдалда муу нүлөө үзүүлхэ шэнэ ба һэльбэн шэнэлэгдэхэ объектнүүдые, барилганууды е, түхеэрэлгэнүүдые бодхоохо һууриень шэлэн олохоодо, проектыень зохёоходо, барихада ба ашаглалгада оруулхада, мүн шэнэ технологи нэбтэрүүлхэдэ, газар хамгаалха хэмжээнүүд хараалагдаха, бэелүүлэгдэхэ зэргэтэй.

Гүрэнэй экологическа экспертизын дүнгүүдээр газарай хүрьһэнэй муудажа байгаа һаань, газарые аршалан хамгаалха хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдэдэг. Тэрэ экологическа экспертизын тобшололгүйгөөр шэнэ технологи нэбтэрүүлгэ, газар уһалха программа бэелүүлгэ, предприяти болон бусад объектнүүдые барилга (һэльбэн заһабарилга) хоригдохо ёһотой.

СТАТЬЯ 80. Газарые бодолтойгоор эдлэлгые ба хамгаалгые экономическа талаар урмашуулга.

Газарые бодолтойгоор эдлэлгые ба хамгаалгые экономическа талаар урмашуулга хадаа хүрьһэнэй үрэжэлые зандань байлгаха ба хуушан хэмдэнь бусааха, газарые үйлэдбэриин ажал ябуулгын муу талаһаань аршалха хэрэгтэ газар хэрэглэгшэдэй ба газар эдлэгшэдэй хүсэлэнгые дээшэлүүлгэдэ зорюулагдажа, хараалагдана гэбэл:

тэдэнэй гэмээр хэгдэһэн бэшэ һаань, газарые хуушан түхэлдэнь оруулхын тула союзна, республиканска гү, али нютагай бюджедүүдһээ мүнгэн зөөри үгтэхые;

хүдөө ажахын ашаглалгада үгтэхэеэ гү, али һайжаруулагдажа байһан газарай түлөө проектын ёһоор хүдэлмэри хэгдэхээр хараалагдаһан болзорой туршада түлөөһэнһөө сүлөөлэлгые;

хүнгэлэлтэй кредидүүдые үгэлгые;

тэдэнэй гэмээр бэшэ һаань, саг зуура ашаглалгаһаа гаргагдаһан участогуудһаа ашаг олзын доошололго рим хубиие бюджедэй зөөрөөр хангалгые;

газарай шэнжэ шанары жаруулгын, хүрьһэнэй лые, ойн жасын газар ашаг үрые дээшэлүүлгэ логиин талаар сэбэр пр ци үйлэдбэрилһэнэй түл машуулгые;

газарые аршалан хам ба зүбөөр хэрэглэлгые мическа талаарнь урм гатай холбоотой хэмжээ абаха гурим ССР Со РСФСР-эй, Буряадай АСС хуулинуудаар тогтоогдод

Республиканска ба нальна программануудай хилдуулан газарые ар хамгаалха талаар хүдэ гүрэнэй бюджедэй мүнг рөөр хэгдэдэг. Газарай участогуудые һайжаруул лаар хүдэлмэри газар хэр шэдэй, газар эдлэгшэдэй гэ зөөрөөр бэелүүлэгдэ

ХЭҺЭГ X.

ГАЗАР АШАГЛАЛГЫЕ БА ХАМГААЛГЫЕ ХИНАЛТ

СТАТЬЯ 81. Газар ашаглаха ба аршалан хамгаалха талаар гүрэнэй хиналтын зорилгонууд.

Газар ашаглаха ба аршалан хамгаалха талаар гүрэнэй хиналтын гол зорилгонуудынь хадаа гүрэнэй ба ниитын органуудай, гүрэнэй, кооперативна предприятинуудай, албан зургаануудай ба эмхинүүдэй, мүн эрхэтэдэй талаһаа газарые ашаг үртэйгөөр хэрэглэхэ ба аршалан хамгаалха зорилготойгоор газар тухай хуулиин эрилтэнүүдые бэелүүлгэ болоно.

СТАТЬЯ 82. Газар ашаглалгын ба хамгаалгын талаар гүрэнэй хиналта бэелүүлдэг органууд.

Газар ашаглалгын ба хамгаалгын талаар гүрэнэй хиналтые арадай депутадуудай Соведүүд, газар эсхэмжэлгын гүрэнэй органууд ба эт лаар этигэмжэтэ бусад нууд бэелүүлнэ.

Газар ашаглалгын ба гаалгын талаар гүрэнэй тын бэелүүлгын гурим Союзай, РСФСР-эй ба Б дай АССР-эй хуулинууд тоогдодог.

СТАТЬЯ 83. Газарай мониторинг.

Газарай мониторинг газарай фондын бэ шэнжэлэн харадаг систе Тиихэдээ болоһон хуби нуудыень саг соонь эл жэ, сэгнэжэ, уридшал нуулжа, муу юумыень дааг.

Мониторингын бус удхыень ба бэелүүлгы муудые СССР-эй Мини дэй Совет тоогдодог.

ХЭҺЭГ XI.

ГАЗАРАЙ ГҮРЭНЭЙ КАДАСТ

СТАТЬЯ 84. Газарай гүрэнэй кадастрай уг зорилго.

Газарые зүбөөр ашаглаха болон хамгаалха, газар тушаа харилсаануудые тааралдуулха, газар эсхэмжэлхэ, газар ашаглаһанай түлөө түлбэриие зүбөөр тодорхойлхо, ажахые эрхилэлгын хэрэгтэ сэгнэлтэ үгэхэ, газар ашаглалгатай хабаатай бусад хэмжээнүүдые бэелүүлхэ талаар газарай гүрэнэй кадастр хадаа арадай депутадуудай Соведүүдые, һонирхол хандуулһан предприятинуудые, албан зургаануудые, эмхинүүдые ба эрхэтэдые газар тухай мэдээнүүдээр хангаха ушартай.

СТАТЬЯ 85. Газарай гүрэнэй кадастрай удха шанар, тэрэниие хэрэглэхэ гурим.

Газарые эрхын ёһоор эдлэхэ гурим зөөриин эзэдтэ, эзэлэгшэдтэ ба эдлэгшэдтэ тэрэниие хубаарилха, мүн газарай категори болон шэнжэ шанар, арадай ажахын лэмжын талаар сэгнэ тухайнь шухала хэрэг дээнүүд, документнүүд рай гүрэнэй кадастр со дог байна.

Топографо-геодезическ тографическа, хүрьһэнэй рохимическэ, геобота болон бусад шэнжэлгэ бэдэрэлгэнүүдэй үнгэр нэй, зөөриин эзэдые, эзэлэлгэ, ашаглалганууд ридхэлдэ абтаһанай, дээнүүдэй болон сэгнэлт болгогдоһоной үндэһөөр рай гүрэнэй кадастр эх дэхэ ёһотой.

Нэгэн адли гуримаар нэй бюджедһээ абтаһан зөөреэр газар эсхэм органууд газарай гүрэ дастрые бэелүүлхэ.

Газарай гүрэнэй кад бэелүүлхэ гурим СССР-эй нистрнүүдэй Соведээр т додог.

ХЭҺЭГ XII.

ГАЗАР ЭСХЭМЖЭЛГЭ

СТАТЬЯ 86. Газар эсхэмжэлгын уг зорилго болон удха.

Газар тухай хуулинуудые бэелүүлхэ хэрэгтэ зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд, газар ашаглаха, хамгаалха хүдэлмэри эмхидхэхэ талаар арадай депутадуудай Соведүүдэй абаһан шиидхэбэринүүд, оршон тойронхи байгаалиие һайн байлгаха, газар нютагудай үзэсхэлэн үнгэ шарайе һайжаруулха хэрэг газар эсхэмжэлгэ соо оруулагдадаг.

Газар эсхэмжэлгэ соо иигэжэ хараалагдаха:

1) республиканска ба зональна программануудай прогнозые бэлдэхэ, газарай нөөсэнүүдые ашаглаха, хамгаалха, газар эсхэмжэлхэ схемэнүүдые зохёохо;

2) захиргаанай территориальна байгууламжануудай хилэнүүдые байра дээрэ тогтоохо;

3) газар эзэлэлгын, эдлэлгын шэнэ байгууламжануудые бии болгохо, хуушануудтань газарай тааругүйгөөр тогтоогдоһон байгаа һаань, тэрэниие заһажа гуримшуулха проектнүүдые табиха, газарай участогуудые таһалжа үгэхэ, газар эзэлхэ болон ашаглаха эрхэ олгоһон документнүүдые бэлдэхэ;

4) ажахынууд доторой газар эсхэмжэлгын проектнүүдые газар эдлэлгэ болон хамгаалгада хабаатай бусад проектнүүдые зохёохо;

5) эбдэгдэһэн газарые хуушан хэмдэнь оруулха, уһанда угаагдахаһаа ба һалхинд лгэһээ, хадаһаа саһа, нэй, хүрьһэнэй һолжорол уһанай үерлэлгэһөө ба тай болголгоһоо газары гаалха, хүдөө ажахын риин газарые һайж шэнэ газарнуудые талаар хүдэлмэриин нүүдые бэлдэхэ;

6) байгаали хамгаал со удха шанартай, рекр но болон заповеднигу римтай территоринуудай нүүдые бии болголг тоолгые тодорхойлхо;

7) городской, посел хүдөөгэй һууринуудай байһан газарай хэмжэ тоохо ба хубилгаха;

8) топографо-геодез картографическа, хүр геоботаническа болон шэнжэлгэ ба бэдэрэл дэлмэринүүдые хэхэ.

СТАТЬЯ 87. Газар жэлгые эмхидхэлгэ б лүүлгын гурим.

Бюджедһээ ороһон зөөреэр газар эсхэм гүрэнэй органууд газ хэмжэлгын хэрэгые бэ юм.

Газарай эзэдэй, газ лэгшэдэй, эдлэгшэдэй дынь эдэбхеэр, өөһэды гэ зөөреэр газар эс гын гүрэнэй органууд торинуудые байгуулж рай участогуудые хед һа, мүльһэнэй һолжор хамгаалан һайжаруулх газар эсхэмжэлгын нүүдые бэлдэжэ шэд

ХЭҺЭГ XIII.

ГАЗАР ТУШАА ГАРАҺАН АРСАЛДААНУУДЫЕ ШИИДХЭ

СТАТЬЯ 88. Газар тушаа гараһан арсалдаануудые шиидхэхэ эрхэтэй органууд.

Газар тушаа гараһан арсалдаануудые арадай депутадуудай нютагай Соведүүд гү, али гүрэнэй арбитраж шиидхэхэ.

Предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай эрхэтэдэй дунда газар гараһан арсалдаануу зарай участогай харьял дай депутадуудай С шиидхэхэ. Хэрбээ арад путадуудай шиидхэбэри шөөргөөгүй һаань, газар гараһан арсалдаануу харагдаха.

...ОДЕКС

...тушаа харилсаануудай зээриин талаар арсалдаануud сүүдээр гүрэнэй арбитражаар ...гарaһан арсалдаа... шиидхэгдэдэг.

...участогуудые зээ... үгтэхэ, эзэлхэ, эд... үгэхэ, хаһаха ба ...тухай газар тушаа ...нуудые гансал сүүд...

...депутадуудай Сове...шиидхэбэри тушаа гом...һаань, тэрэнэй бэе...бэелүүлгэдэхо.

...89. Газар тушаа гарaһан арсалдаануудые шиид...ай Буряадай АССР-эй ... Соведэй эрхэ мэ...

...нито республикын он... районуудай газар ...дээрэ газар эзэлхэ гү, ...талаар предприяти...нуудэй ба албан ...ай дундахи арсал... шиидхэлгэ Буряадай Верховно Соведэй ...дэ байха.

...90. Газар тушаа гарaһан арсалдаануудые шиид...ай арадай депута...районно Соведэй эрхэ

...харьяата газар дай... түбхинэһэн предпри... зургаануудай, орга...дай ба эрхэтэдэй ... тушаа гарaһан ...нуудые, тус Кодексын ...статьянуудаар хараа...а бэшыень шиид...дай депутадуудай ...Соведэй эрхэ мэ...дэ.

...91. Газар тушаа гарaһан арсалдаануудые шиид...арадай депутадуудай городской, поселково Соведүүдэй эрхэ мэдэл.

Городской (посёлогой) харьяата газар дайда дээрэ оршодог предприятинуудай эмхи зургаануудай, организацинуудай, ажаһуудаг эрхэтэдэй газар тушаа арсалдаануудые шиидхэлгэ арадай депутадуудай городской, поселково Соведүүдэй эрхэ мэдэлдэ байха.

СТАТЬЯ 92. Газар тушаа гарaһан арсалдаануудые шиидхэхэ талаар арадай депутадуудай сельскэ Соведэй эрхэ мэдэл.

Хүдөөгэй һууринуудай харьяата газар дээрэ түбхинэһэн предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай, эрхэтэдэй газар тушаа гарaһан арсалдаануудые шиидхэлгэ арадай депутадуудай сельскэ Соведэй эрхэ мэдэлдэ байха.

СТАТЬЯ 93. Газар тушаа гарaһан арсалдаануудые шиидхэхэ талаар Арадай депутадуудай нютагай Соведтэ хараха гурим.

Газар тушаа гарaһан арсалдаан тухай нэгэ талаһаань орохон мэдүүлгые арадай депутадуудай нютагай Совет мэдүүлгын ороһонһоо хойшо һарын туршада хараха.

Газар тушаа гарaһан арсалдаае шиидхэхэ тухай материалые арадай депутадуудай депутатска комисси газар эсхэмжэлгын органуудтай хамта бэлдэхэ.

Газар тушаа гарaһан арсалдаае хараһан дүнгүүдэй ёһоор арадай депутадуудай Совет шиидхэбэри абадаг. Тэндэнь шиидхэбэриин бэелүүлгын гурим ба болзор хараалагдадаг.

ХЭҺЭГ XIV.

...ЗАР ТУХАЙ ХУУЛИИЕ ХАЗАГАЙРУУЛҺАНАЙ ТҮЛӨӨ ХАРЮУСАЛГА

...94. Газарые өөрын ...болгын, эзэлэлгын ...эрхэнүүдые хаза...хэлсээнүүдые ху...полого.

...шэдэй ба эдлэг...өөһэдөө мэдээд, ...участогуудые худал...худалдаһан, бэ...болгон үгэһэн, ...мэдээд андалдаһан ...гүйдэ тоологдодог.

...95. Газар тухай хуу...хазагайруулһанай түлөө ...захиргаанай ба уго...харюусалга.

...участогуудые дура ...эзэлһэн, хүдөө ажа...ерин болон бусад ...химиин бо...активна бодосуу...бэриин үлэгдэлнүү...үһаар тэрэниие ...элдэб барилгануу...болгожо, барижа, ...ашаглалгада ...шанар шэнжые, ...газар ашаглалгын ...саг зуура эзэл...бусааха гү, али ...саашадань хэрэгтэй ...ашаглахаар болгохо ту...уялгануудаа дүүр...хурьһэнэй үрэжэлтэ үеыень муудхаһан ба үгы болгоһон, газар эдлэхэ хилэнүүдые тогтооһон хоорондын тэмдэгүүдые үгы болгоһон, газарые бүридхэлдэ абаха, тоо бүридхэлыень хэхэ, сэгнэлтыень тодорхойлхо гүрэнэй мэдээнүүдые буруу болгогшод ССР Союзай, РСФСР-эй ба Буряадай АССР-эй хуулинуудтай тааралдуулан, эрхэтэнэй, захиргаанай гү, али уголовно харюусалгада хабаадуулагдаха.

Тэдэнэй гэмээр газар тухай хуулинуудай хазагайруулагдаһанһаа боложо, тохёолдоһон хохидолнуудай түлөө предприяти, эмхи зургаанууд, организацинууд, эрхэтэд харюулха зэргэтэй.

Дура зоргоороо эзэлэгдэһэн газарай участогууд бодото эзэдтэнь бусаагдахадаа, хуули бусаар эдлэжэ байха үедэ хэгдэһэн гаргашанууд харюулагдахагүй. Газарай участогуудые ашаглажа боломоор хэмдэнь хүргэлгэ, эндэ баригдаһаниие задалалгые оруулалсан, газарай участогуудые дура зоргоороо эзэлһэн предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай ба эрхэтэдэй тоосоогоор хэгдэхэ.

ХЭҺЭГ XV.

...ЛАСХООРОНДЫН ХЭЛСЭЭНҮҮД

...96. Уласхоорондын ...Буряадай АССР-эй ...ндын хэлсээнүүдээр ...он дүримэй СССР-эй, РСФСР-эй ба Буряадай АССР-эй газар тухай хуулинуудһаа ондоо байгаа һаань, уласхоорондын хэлсээнэй дүрим баримталагдаха.

...ГРАД. Хүнэй эрхые хамгаалха асуудалаар Уласхоо... конференци Нева мүрэн дээрэхи хотодо боложо, ...олон гүрэнүүдэй түлөөлэгшэд эдэбхитэйгээр хабаа... байха юм. Конференциин хүдэлмэридэ хабаадаһан ...оронуудай эрхэтэн бүхэнэй уялга болон эрхэнүү...хаар хинан шалгаха тухай тусхай комисси байгуулаа. ...град хотын Революциин талмай дээрэ байгша зуун ...най орондо 30-аад 50 гаран онуудта ямаршье гэм ...өөр хашалга хаалгада абтаһан хүнүүдэй дурасхаалда ...дохо хүшөөгэй һуури табилгада тус конференциин ...нууд эдэбхитэйгээр хабаадаа.

...ДЭЭРЭ: Дурасхаалта хүшөөгэй һуури табилгын баяр ...ой үедэ.

ТАСС-ай фотохронико.

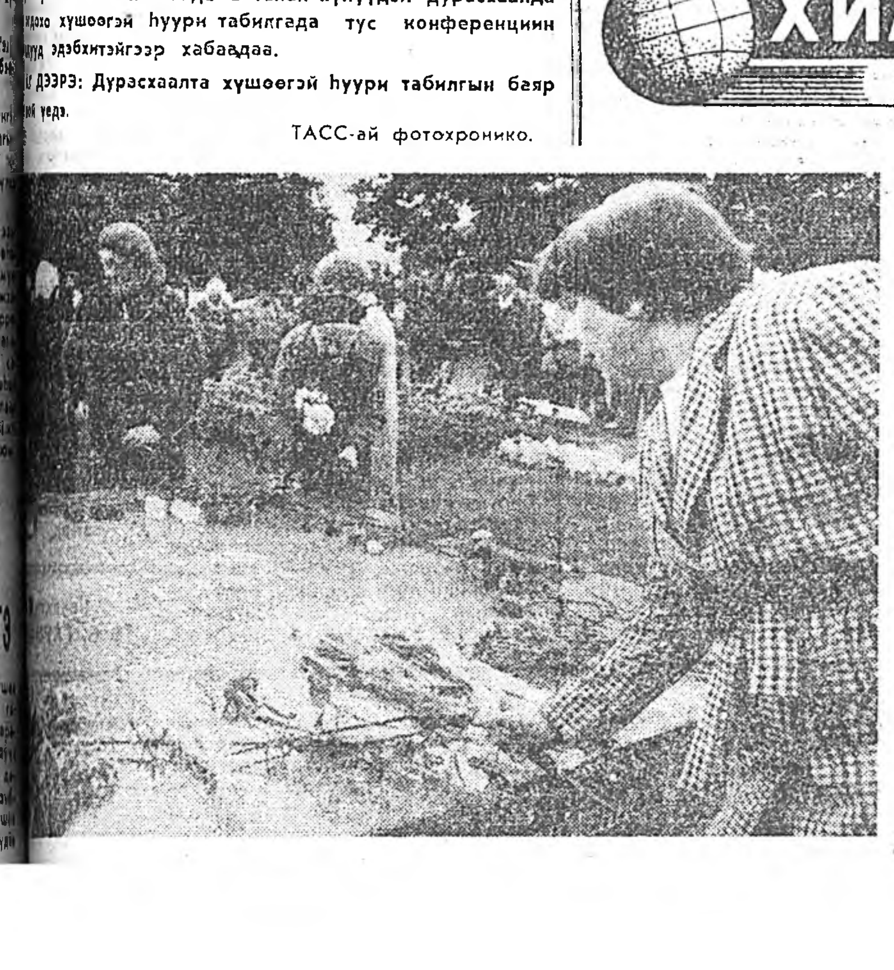

СОВЕДҮҮДЭЙ ХҮДЭЛМЭРИ

ТЭСЭБЭРИ ҺАЛАА

Тээмэндэ Захааминай районой арадай депутадуудай районно Соведэй гүйсэдком ээлжээтэ нүүдэл заседаниия Үлэгшэнэй сомоной Соведэй дэбисхэр дээрэ үнгэргэжэ, эндэхи Харацайн совхоздо ниитын малда тэжээл бэлэдхэлэй ябаса, байгша оной ороохо таряа хуряалгада бэлэдхэл тухай асуудал зүбшэн хэлсэбэ.

Энээнэй урда тээхэнэ райгүйсэдкомой гэшүүн, райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Жабанаев, районой агропромой нэгэдэлэй ахамад агроном А. Ш. Шонькин Үлэгшэнэй сомоной Соведэй дэбисхэр дээгүүр 5—6 үдэрэй туршада ябажа, эндэхи совхозой ажалшадай малдаа үбһэ тэжээл хэр зэргээр бэлэдхэжэ, таряа хуряалгадаа ороходо тухеэржэ байһыень шалгажа, ээлжээтэ нүүдэл заседанида харагдаха асуудалые бэлэдхэһэн байба.

Районой түб Закаменск хотоһоо 90 гаран километр холо оршодог Үлэгшэн тосхондо ерэһэн райгүйсэдкомой гэшүүд нүүдэл заседани үнгэргэбэ. Эндэ Захааминай районой худалдаа наймаанай эмхиин түрүүлэгшын орлогшо Г. Р. Баяртуева, Харацайн совхозой директор Д. Д. Бакшеев, парткомой секретарь В. Ц-Д. Дондоков, рабочкомой түрүүлэгшэ В. Ш. Ажитов болон бусад ажахын мэргэжэлтэд, отделенинүүдые эрхилэгшэд уригдаһан байгаа.

Нэн түрүүн совхозой хүтэлбэрилэгшэдтэ ажалаа һайжаруулжа, бүхы юумэндэ шэнэ ёһоор хандадаг болохо эрилтэнүүд табигдаба.

Ушар юуб гэхэдэ, тус совхоздо августын түрүүшын үдэрнүүдтэ хамта 33 звено, тэрэ тоодо 4 хүсэд, 10 хүсэд бэшэ оньһожоруулагдаһан, морин болон гар хажууршадай 19 звенонууд хамта дээрээ 20 трактортай, 60 гаран моритойгоор үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдээ гарабашье, харюусалгата ажалаа эмхитэйгээр, түргэнөөр ябуулжа шадаагүй. Байгша ондо совхозой 1515 гектар сабшалан, таряалан дээрэһээ 20 мянган центнер үбһэн бэлэдхэгдэхэ ёһотой. Мүнөөдэрэй байдалаар нэгэ мянган шахуу гектарай ногоон сабшагдаад, 7000 гаран центнер гэхэ гү, али түсэбэй ороойдоол 29 процент үбһэн бэлэдхэгдэбэ.

Үбһэ хуряалгада бэлэдхэлэй үедэ эндэ горитой алдуунууд гаргагдаа гэжэ зүблөөн дээрэ хэлэгдэбэ. Нэн түрүүн звенонуудай дунда техникэ, хүдэлхэ хүнүүдые, зэр зэмсэгүүдые, мори унаа хубаарилга һайн бодолгүйгөөр хэгдээ. Зарим звенонуудта сабшаха газарынь ехэ аад, хүдэлхэ хүнүүдынь, моридынь үсөөн байна. Жэшээлхэдэ, Бэлшэр гэжэ газарта 60 гаран гектар сабшалан бии аад, тон үсөөн хүн оройдоо техникэгүйгөөр хүдэлнэ. Харин Мойдогор гэжэ газарай 30 гектар сабшалан дээрэ бүхы хэрэгтэй зэр зэмсэгтэй хоёр трактор хүдэлгэгдэжэ байнхай. Үшөө Арбижалай 35 гектар сабшалангай ногоое оройдоол 2 хүн нэгэшье техникэгүйгөөр, ядахадаа, морин тармуургүй хуряажа байнхай.

Үбһэ хуряалгын үедэ совхозой директор Д. Д. Бакшеевэй болон ахамад мэргэжэлтэдэй зүгһөө хиналта һула байгаа. Энээнһээ гадна тэжээл бэлэдхэлэй ябасые түргэдхэхэ хэрэгтэ худалдаа наймаанай, соёл гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй зүгһөө үбһэшэдые, силос дарагшадые хангалга ехэ үүргэтэй бшуу. Теэд энэ талаар хэмжээ ябуулганууд бодото дээрээ бэелүүлэгдээгүй тооной. Үбһэшэдэй звенонуудта автолавканууд болон агитбригаданууд нэгэшье дахин сшоогүй байна. Энээн тухай асуудал рабочкомой түрүүлэгшэ В. Ш. Ажитовта табигдахадань: «Үбһэшэд бэлэн мүнгэгүй байдаг»,— гэхэһээ ондоо мүртэй харюу үгэбэгүй.

Звенонуудта туһалхаяа томилогдоһон харюусалгата хүнүүд мэдээнүүдые суглуулхаһаа ондоо юушье хэнэгүй. Заримашуулынь мэдээнүүдээ болзорһоо хожомдожо суглуулна. Энэ шалтагаанһаа боложо, түрүүшын долоон хоногой социалис мүрысөөнэй дүнгүүд согсологдоогүй һэн. Тиигэжэ үбһэшэдэй һайнаар хүдэлхэ урма зориг бүри түрүүшын үдэрнүүдһээ һуларшоо бшуу. Заримдаа буруу, таамаг мэдээнүүдшье үгтэжэ, тэжээл бэлэдхэлэй бодото байдалые хазагайруулна.

Бороо хурын элбэгээр орожо, үбһэшэдэй ажалда нилээд һаалта хэжэ байбашье, Захааминай зарим ажахынуудта, жэшээнь, шэнэ Сагаан-Мориной совхоздо, тэжээл яһала урагшатайгаар бэлэдхэгдэжэ байна. Үлэгшэндэшье тиимэ арга боломжонууд бии аад, хүтэлбэрилгын һулаһаа боложо ункжагайржа байна. Үбһэ бэлэдхэхэ һайн түрүү арга, дүй дүршэл: һалхитуулан хатаалга, һарабшанууд доро хадагалалга, пресс хэрэглэжэ тармалга, һайса һэлижэ, хатаалга, сенаж даралга бэелүүлэгдэнэгүй. Совхозой хүтэлбэрилэгшэдэй зариманиинь үбһэшэдэй звенонуудаар оройдоошье ябанагүй.

Совхозой АВМ дээрэ ногоонной гурил бэлэдхэлгэ тон удаанаар хэгдэнэ. Мүнөө оройдоол 50 гаран тонно гурил бэлэдхэгдээд байна. АВМ хүдэлгэдэг хүнүүдэй ажалай журам муу. Тэдэнэр ажалдаа орой гараад, эртэ дүүргэнэ.

Силос дарагшадшье бүтээсэ муутайгаар хүдэлжэ байнхай. Силосэй ногоо хуряадаг аяар 7 комбайн, 12 автомашина хүдэлгэгдэжэ байгаад, оройдоол 432 гектарай ногоон сабшагдажа, 30.000 тонно силос даргадаба. Үдэртөө оройдоол 70—80 тонно силос даргадана. Энэмнай комбайн бүхэндэ миин лэ 10 тонно хүртэнэ ха юм.

Совхозой бүхы малай толгой бүхэндэ 2,1 центнер тэжээлэй единицын, хэмжээнэй тэжээл бэлэдхэгдэхэд байна. Силос даралгын үнжагайрһан шалтагаан олон даа. Нэн түрүүн, ажалай эмхидхэл һула байшоо. Силосэй нүхэнүүд саг болзор соогоо сэбэрлэгдээгүй байба. Нүхэн бүхэндэ ямар таряалангай ногоон намаа орохоб гэгдээгүй байһан дээрэһээ комбайнуудай, автомашинануудай ябаха маршрудуудшье тодорхойлогдоогүй байшоо. Тиимэһээ тэдэ нюдэ балайгаар иишэ тиишээ ябуулагдахадаа, ехэ сагаа хооһоор гээнэ, түлишэ хэмһээ үлүү гаргашална. 5 агрегадай гурбаниинь лэ ходо хүдэлнэ, нүгөө хоёрынь, илангаяа КСК-100 ходо эбдэржэ байдаг. һу һаалиин түбэй фермэ дээрэ силос дарахадаа, аяар 10 гаран километр газарһаа ногоон тэжээл зөөхэ ушар гараа.

Эдэ мэтэһээ гадна тэжээл бэлэдхэлэй халуун хаһын түлэг дундаа ябажа байхадань, совхозой ахамад инженер ажалһаа гаража, ондоо тээшээ хүдэлхэеэ ябашаба. Үнгэрхэдөө, 2-дохи отделениие эрхилэгшэ амаралтада гарашаһан байна. Совхоздо техникын хүдэлсын түлөө харюусаха инженернэ албан бодото дээрээ үгы. Совхозой директор элдэб шалтагаанаар командировкодо хэдэн хоногоор ябашахадаа, уялгыень дүүргэхэ хүниие томилонгүй ошоно. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, Харацайн совхозой хүтэлбэрилэгшэдэй харюусалга һулараа, А. Крыловой бэшэһэн басниин удхаар хэн хайшаа харанаб, тиишээл зүдхэжэ, ашаатай тэргэеэ байраһаань хүдэлгэжэ ядаад лэ байна.

— Таанадта совхозой ажал хэрэгые һайжаруулхын тула шэнээр бодомжолхо, өөһэдынгөө урда шэнэ эрилтэнүүдые табиха саг тулаа,— гэжэ зүблөөн дээрэ эрид шангаар һануулагдаба.

Зүблөөн дээрэ Харацайн совхоздо тэжээл бэлэдхэлэй ябасые эрид түргэдхэхэ, шанарыень һайжаруулха хэмжээнүүдые абаха талаар тусхай шиидхэбэри баталагдан абтаба. Сентябриин 10 болотор үбһэ хуряалгые, силос даралгые дүүргэжэ, таряа хуряалгадаа һайн бэлэдхэлтэйгээр орохо тухай ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэн онсолон заагдаа бэлэй.

М. ГОНЧИКОВ,
манай корр.

хёод гарахаш. Юундэб гэхэдэ, докторнай тон анхаралтайгаар шагнаһанай һүүлээр туһатай зүбшэл, заабаринуудые үгэдэг юм. Үргэлжэ ябажа байдаг бидэндээ, ганса һайнаар хандадаг шэнгеэр уншагша һанажа магад. Тэрэ тиимэ бэшэ. Сталина Цыбиковнада тон түрүүшынхиеэшье ороһон үбшэнтэн:— «Ямар зохидхон, зулгы налгайхан доктор гээшэб. Баярлаһан, уярһандаа, үбшэнөөшье мартажархёолби»,— гэжэ хэлэхэ.

— Би Кормиличева гээшэб. Сталина Цыбиковна манай участково врач. Тиимэһээ ходо харилсадагнай эли. Теэд ямаршье сагта, хэзээшье, ямаршье гомдолтой ороходошни, врачнай үнөөхи нэгэ зангаараа, энеэхэдэжэ, дулааханаар харан угтажа һуудаг. Зарим докторто ороходошни, урдаһаашни хаража энеэбхилхэһээ байха амар мэндээшье хэлэнгүй:— «Зай, яагаабши, үтэр хэлэ»,— гэжэ бур-бар гэжэрхихэдэнь, хэлэхэ юумэеэ бултыень мартаад, мэгдээд, эжэ эхигүй яараад гаража ябашахаш. Харин Сталина Цыбиковна гээшэмнай тусгаар ондоо хүн ааб даа. Үбшэнтэндэ ямар зөөлэнөөр, һайнаар хандадаг гээшэб. Хүгшэн залуу гэхэгүй, үндэһэ яһа харахагүй айхабтар зохидхон хүн. Эдэ докторнууд гээшэ хуул мединститут дүүргэдэг ха юм. Тэндэнь үбшэн хүндэ ямараар хандаха ёһотойб гэжэ заадаг лэ байһан байха. Теэд үнэн дээрээ докторнуудай ондо ондоо хандасатайл байна даа. Тэдэнэрэй бултадаа Сталина Цыбиковнадал адли һаа, үбшэнтэн үсөөн байха һэн гэжэ һанагдадаг. Энэ врач хүниие ганса эмээр бэшэ, харин үгөөрөө аргалдаг, һайн болгодог байна бшуу.

ЭХЫНГЭЭ ЗАХЯАГААР

Сталина басаган жаахандаа түргэ түргэн үбдэдэг, үлэбэр муухан бэетэй байһан юм. Тэрэнэй эжынь багша һэн хойноо үхибүүнэйнгээ хүгжэлтын хойноһоо хёрхоор анхаран харадаг, бусад нүхэдһөө халта гээгдэнгеэр ехэ боложо байһыень мэдэдэг һэн.

Басаганайнгаа 5-дахи класста һуража ябахадань, эхэнь нэгэтэ иигэжэ хэлээ һэн ха: «Сталина, ши һургуулияа дүүргэхэдээ, медицинскэ институтда һурахаяа ошохош. Заабол доктор болохо ёһотойш». Эдэ үгэнүүдые Александра Николаевна һанажа ябаа бэшэ, харин хэзээдэшье мартахаар бэшээр Сталина хадууһан байгаа.

Эхын хэлэһэн үгэнүүд ямар тиимэ хүсэтэй байһан юм, бү мэдэе, зүгөөр Сталина «доктор болохош» гэһэн үгэнүүдые наһанай хэрэг болгоһон байна.

Шэтын мединститут 1977 ондо амжалтатай дүүргэһэн С. Ц. Эмедеева мүнөө Гусиноозерскын түб больницын терапевт-врачаар хүдэлдэг.

Врачай дипломтой болоод, тэрэнэй гэртээ ерэхэдэнь, гэртэхиниинь али тухай ехээр баярлаа гээшэ һэм. Эсэгэнь, Цыбик Цыденович, басагаяа амаршалан таалахадаа:— «Эжынгээ найдалые хүсэлдүүлбэш даа. Зүгөөр, басагамни, хүнүүдые ганса эм домоор бэшэ, харин зөөлэн үгөөр аргалдаг байгаарай. Врачай зөөлэн үгэһөө үнэтэй эм дом байхагүй»,— гэжэ захиһан юм.

Сталина Цыбиковна Эмедеева мүнөө үбшэнтэниие эсэгынгээ захяагаар аргалдаг байна. Манай ороной медицинын мүнөө үеын байдал мэдээжэ. Докторнуудай бэшэжэ үгэдэг олон тоото рецептээр эм оложо абахагүйш. Аптекэнүүдтэ үгыл аад, үгы. Тиихэдэнь яалтайб?

Бидэ, 6-дахи микрорайондо ажаһуугшад, доктор нүхэр Эмедеевада аргалуулдагбди. Доктортоо ерэжэ, үбшэлһэн тухайгаа хөөрөөд, эм домой рецепт абаад гарахадаа, ...рим газараа мартажар...

Эрхэтэн Кормиличевагай минии оронда хөөрэхэ гэжэ байһан врач тухай иигэжэ хэлэхэдэ, ямар ехээр баярлаа гээшэбиб. Һанаамнай тон адли байгаа һэн.

С. Ц. Эмедеева Гусиноозерскын ЦРБ-гэй поликлиникэдэ хүдэлдэг байһан юм. Тус поликлиникые мүнөө даажа байһан Н. Ц. Мункуевтай хөөрэлдэхэдэмнай, Сталина Цыбиковна тухай гансал һайн юумэ хэлэхэ зуураа, арбаад жэлэй турша соо Сталина Цыбиковнагай нэрээр үбшэнтэнэй зүгһөө нэгэшье гомдол дуулдаагүй юм гээ бэлэй.

Эдэ бүгэдэһөө тобшолол хэхэдэ, С. Ц. Эмедеева гэр бүлэ соогоо һайн хүмүүжэл гаража, олоной дунда нэгэ наһаараа хүндэтэй ябадаг хүн гэхэ байнаб. Аха дүүнэрыеньшье абаял даа. Бултадаа бэрхэ зон. Владимир Цыренжапов гэжэ ахыень танихa байхат. Тэрэмнай Буряадай арадай артист, филармониин иллюзионист гүб даа. Баир Светлана хоёр дүүнэрынь хоюулаа инженернүүд. Эгээл бага дүү Дэрьянь—багша юм. Сталина Цыбиковна эхэ, эсэгээрээ, аха дүүнэрээрээ оморхохоор юм ааб даа. Гэхэ зуура, өөрыньшье бүлэ мүн лэ жэшээтэ һайн бүлэнүүдэй тоодо дурдагдаха байха. Милициин хүдэлмэрилэгшэ Василий Бадмаевичтаяа хоюулан тэдэнэр хүбүүн басаган хоёрые ехэ болгожо байна.

Сэнхир хүхэ нуурнуудтай Ярууна нютаг тоонтотой С. Ц. Эмедеева Галуута нуурай эрьедэ түбхинэнхэй, хүн зондо хүндэтэй ямбатай хүн болонхой, аза жаргалангаа эдлэжэ һууна. Докторой мэргэжэлтэй хүндэ үбшэнтэнэй зүгһөө хэлэһэн магтаалһаа ондоо юуншье хэрэггүй ёһотой даа.

И. САНДАНОВ,
хүдөө бэшэшэ.

Сэлэнгын район.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: врач С. Ц. Эмедеева.

Арадуудай эбтэй бүлэ соо

ХАРИЛСААГАА ҺЭРГЭЭЖЭ...

Энэ зун «Буряад үнэнэй» хуудаһануудта Б. ЖАНЧИПОВАЙ «Енисейн эхиндэ, Азиин түбтэ» гэһэн замай тэмдэглэлнүүд толилогдоо һэн. Тэдэ тэмдэглэлнүүд соогоо автор Буряадай түлөөлэгшэдэй Тувын дайдаар айлшалһан тухай һонирхолтойгоор бэшээ юм. Би тэдэнэй дунда ябаһан хадаа ехэл анхаралтайгаар тэдэ тэмдэглэлнүүдые уншаа хүм. Толилогдоһон мүрнүүд соогоо Булат Намдакович Буряадай Ахын районой ба Тувын Тооджын районой ажалшад Жойган гэжэ аршаанда сүг амаржа, найр-наада, урилдаа-барилдаа эмхидхэжэ, хани барисаагаа бэхижүүлдэг заншалтай юм гэжэ тэмдэглээ һэн. Энээн тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэхэ дуран хүрэнэ. Юуб гэхэдэ, энэшье зун иимэ уулзалганууд үргэлжэлөө, дахинаа хүгжөө юм.

Нэн түрүүн Жойган тухай нэгэ хэды үгэ хэлэхэ дуран хүрэнэ. Тувын хэлээр энэ голые Чойгэн-хем гэдэг, энэмнай жодоо модон гэһэн удхатай. Энэ голой хоёр эрьеэр 20 гаран янза бүриин аршаан-булагууд газар дороһоо бурьян гарадаг. Эдэ аршаанууд тухай тусхай хөөрэхэдэ болоно.

ЗҮРХЭНЭЙ АРШААН абаад үзэе. Хүнэй зүрхэнэй түхэлтэй ехэшэг шулуун дээрэһээ энэ аршаан гарана. Тиихэдэ хүнэй зүрхэнэй сохидол мэтэ «лүглүг», «лүг-лүг» — гээд энэ аршаан шулуун дээрэһээ эмтэ домто уһаяа сэсэжэ байха юм. НЮДЭНЭЙ АРШААНДА хүрэжэ, һарабша мэтэ хебсагай доро толгойгоо табидаг, модо дэрлэжэ, өөдөө хараад хэбтэхэш. Гэнтэ баруун нюдэ рууши аршаан дуһаха, хүдэлэнгүй хэбтэхэдэшни агшам зуура болоод нүгөө нюдэ рууши аршаан дуһаха. Зай, нюдэнэй аршаан хүртэһэн хойноо, саашаа ошоходош, УУШХАНАЙ АРШААН «амилжа» байха. Аршаанай газар дороһоо гэнтэ ехээр гараад, һөөргөө орожо байхадань, амисхалжа байһан хэбэртэй байдаг. Тиихэдэ хүнэй амисхаалтай тааража, дэлбэржэ байдагынь гайхалтай.

ЭЛЬГЭНЭЙ АРШААНАЙ оёорынь (ахын хүнүүд дошо гэжэ хэлэдэг) хүрин улаан зүһэтэй юм, тиихэдэ ДОТОРОЙ АРШААНАЙ дошо боролиг зүһэтэй, хүнэй дотор мэтэ годирһон, нугарһан түхэлтэй. Жойганда хүнэй орохо олон аршаанууд бии. Эгээ халуунинь 40 градус болодог. Тэрэнэй хажуугаар дулаан, бүлеэн, хүйтэншье аршаанууд бии юм. Хүйтэн аршааниинь родонтой юм. Тогоон мэтэ хонхор сооһоо хуурай аршаан (газ) гаража байдаг. Заримдаа жаахан шубуухайнууд эндүүржэ энэ хонхор руу ниидэжэ орошобол, амигүй унашадаг. Иимэ хуурай аршаан (газова ванна) дэлхэй дээрэ гансал Карловы Вары гэжэ курортдо бии юм гэлсэдэг. Энэньшье үнэн байжа магад. МҮНХЭ ЗАЛУУ НАҺАНАЙ АРШААН гэжэ һүтэй уһан шэнги зүһэтэй аршаан хабсагайн оёоргүй гүнзэгы нүхэн соо бурьялжа, харьялжа байдаг.

Жойганай түб болохо УНДАНАЙ АРШААНАЙ амтан мартагдашагүй. Түрүүшынгээ аяга ууҗархихадаш, хамар аманһааш дүлэ сохюулаад, нюдэнһөөш нулимса гаража, нилээд үни саг соо амияа абажа ядан, бахардашоод байхаш.

Эдэ аршаануудые шэнжэлһэн профессор С. В. Обручев тэдэнэй эмнэлгын хүсэндэ үндэр ехэ сэгнэлтэ үгэжэ, Байгал шадарай хизаарай эгээл эрхим аршаанууд гэжэ бэшэһэн байдаг.

Эрдэни мэтэ сэнтэй, гэрэл мэтэ һэбэр байгаалиин баялигые тойроод үндэр эгсэ хада байсанууд, һарьдаг уулануд бурханай харуулшад мэтэ мүнхын жагсаалда тогтошонхой.

Иимэ гоё һайхан газарта хоёр арадай ажалша мэлша арад зон уулзажа, мүнхын аршаан хүртэжэ, сүг амаржа сэнгэжэ байдаг заншалтай. Энэ зун Жойганда амарһан Ахын ПМТС-эй директор, СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн Б-О. Л. Бакшахановтай уулзажа, аршаанда амарһан тухайгаа хөөрэхыень гуйбаб.

— Тувын талаһаа аршаанда 100 гаран хүн амараа. Тэдэнэй тоодо орошод, ангуушад, мүн алба хаагшадшье байгаа. Тооджын районой түб болохо Тоорo-Хем гэжэ тосхонһоо 7—8 хоножо хүрэнэбди гэжэ зугаалаа һэн. Буряадай талаһаа баһал зуугаад хүн суглараабди. Орлигһоо эмээл морёор харгыдаа хоноод лэ хүрэдэгыень мэдэхэ ёһотойш,— гэбэ.— Эндэ амарагшад ехэ һонирхолтойгоор сагаа үнгэргэдэг гэжэ үнинэй дуулаһан байгааб, теэд түрүүшынхеэ нюдөөрөө хаража, өөрөө хабаадалсабаб. Ажаглажа байхада, зарим нэгэшүүл тойроод байһан үзэсхэлэнтэ гоё байгаалида сэнгэнэ, хада уулануудаар абирна, нүгөөдүүлынь зөөлэн хуша модоор элдэб юумэ һиилэнэ, уран гараа туршана. Эндэ амарһан Буряадай мэдээжэ поэдүүдэй шүлэгүүд модондо һиилээтэй, олоной нюдэн доро байдаг. Нэрлээд хэлэбэл Лобсон Тапхаевай, Баир Дугаровай, Шагдар Байминовай, латыш поэт Эйнар Пельшын шүлэгүүд бии. Мүн тиихэдэ эндэ амарагшад хүсэ тамирва туршалсадаг, найр-наада эмхидхэдэг нэгэ хуушан заншалтай байба. Мүнөө жэл эгээл эдэбхитэй эмхидхэгшэд: Орлигой дунда һургуулиин директор Б. Д. Шарастепанов, агропромой алба хаагша В. С. Гергенов, Тувын талаһаа уран зурааша Тадыр-оол-Саад болобод.

Алишье талынь гомдохогүйн тула урид Буряад бүхэ барилдаагаар, һүүлдэнь тувын «хуреш» барилдаагаар бүхэшүүл хүсэеэ туршабад. Мүн хүүгэдые аминдань барилдуулба. Бүхэ барилдаагаар Ахын районой спорткомитедэй түрүүлэгшэ Алексей Сыренов үзүүр гараба, тиихэдэ «хуреш» барилдаагаар Буряадай багшанарай институдай студент Леонид Хамаганов түрүүлбэ.

Волейболоор мүрысөөн ехэ һонирхолтойгоор үнгэрбэ. Манай районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойхид, Орлигой дунда һургуулиинхид, мүн тувынхид хоёр-хоёр команда табижа, волейболой талмай дээрэ шанга мүрысөөн болобо. Орлигой дунда һургуулиин аяншалгада гараһан бүлэг түрүүлжэ, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой суглуулагдамал нэгэдэхи команда хоёрдохи һуури, хүршэнэрнай гурбадахи һуури эзэлбэд.

Үдэшэ орой болоходо хани барисаанай түүдэг носожо, хоёр арадай зониие уриһандал гэрэлтэбэ. Түүдэгэй дэргэдэ гоё һайхан концерт болобо: Буряад, тува арадуудай дуунууд тойроод байһан хүбшэ тайга, хада уулануудта сууряатан зэдэлбэ. Нааданuудай урда эмхидхэгшэд амарагшадһаа мүнгэ суглуулжа 150 түхэриг болохо урмашуулгын фонд бии болгоһон юм. Энэнь мүрысөөндэ илагшадта, концертдэ эдэбхитэйгээр хабаадагшадта, уран бэлигтэндэ барюулагдаа— гээд Бата-Очир Лопсонович хөөрөөгөө түгэсхэбэ.

Нёдондо жэл Кызыл хотоһоо сэхэ Орлиг хүрэтэр ниидэжэ АН-2 түхэлэй самолёт хүршэ Тувын республикын түлөөлэгшэдые Буряад ороноор айлшалхыень асараа бэлэй. Тэрэ арба гаран хүнһөө бүридэһэн бүлэгые соёлой министр А. С. Серен ударидажа ябаа юм. Тус делегацитай манай райком соо уулзажа, саашанхи хани барисаагаа хүгжөөхэ талаар хэлсээ баталжа абаа бэлэйбди. Тэрэ хэлсээн соо манай районой аяншалагшад Тува руу, Азиин түбтэ Кызыл хото хүрэтэр аянда гарахаар хараалагдаа юм. Энээниие бэелүүлхын түлөө арба гаран хүнһөө бүридэһэн аяншалгын бүлэгые үнинэй эдэбхитэн Б. Д. Шарастепанов эмхидхэбэ. Тэдэнэй тоодо багша К. Н. Самбялов, ангуушан Б. О. Шорноев, һургуулиин хүдэлмэришэн Г. В. Иванов ба бусад оробо. Түрүүшынхиеэ иимэ хүндэ аянда басагад хабаадалсаа юм. Эдэ зоригтойшуул хэд бэ гэхэдэ, Дуся Дыржинова, Лена Самаева, Сэсэгма Иванова болонод.

— Аяншалгамнай хүндэшэг байгаа — гэжэ Баир Дашеевич намда хөөрөө һэн.— Энэ зун хура бороотой байжа, хадын мушхуу түргэн гол горход уерлэжэ, замдамнай яһала һаад ушаруулаа. Нэгэ голой үерэй буухые аяар долоон хоног соо хүлеэгээбди. Тиигэбэшье 200-гаад модо нэгэшье хүнэй мүрлөөгүй хүбшэ тайга гаталжа, хэды олон эгсэ үндэр дабаа дабажа Хамсара гэжэ тосхон хүрөөбди. Тэндэһээ самолёдоор Тооро-Хем тосхон ниидээбди. Энэ тосхонһоо теплоходто һууҗа Енисей гол уруудажа Кызыл хото, Азиин түбэй хүшөөдэ ерэжэ зориһондоо хүрөөбди,— гээ бэлэй.

Аяншалагшадай нэгэн, таби наһандаа дүтэлжэ ябаһан үнинэй ангуушан Б. О. Шорноевые Тува тухай һанамжаяа хэлэхыень гуйбаб.

— Наһа хүрэһэн намайе юундэ эдэ залуушуулаар зүүрлэжэ энэ холо руу зорибоб гэжэ зарим нэгэн гайхана ёһотой. Би бага наһанһаа байгаалида, аяншалгада дуратай хүм. Энээн дээрэһээ ангуушан болоод, жэлдээ хүбшэ гарадагби. Тува руу ошожо шэнэ газар дайда хараха ушарай дайралдахада, иимэ ушар алдаха аргамни үгы һэн, Хэзээ иимэ ушар хүнэй урда тохёолдохоб, бү мэдэ. Тува тухай юу хэлэхэб гэхэдэ, байгаали хүлөөр дайрагдаагүй зандаа. Бидэнэр — ахаархин хорёод жэлэй саада тээ мүнөө Тувадал адли хоёр алда модондо хилмаагаа хахуули уяад, ямаршье томо загаһа баридаг бэлэйбди. Мүнөө манай эндэ тиимэ олон загаһан үгы болошоо. Тиихэдэ Тувада хүбшэ тайгань баян, ан гүрөөлынь үргөөгдөөгүй зандаа. Байгаалидаа иимэ нарин нягтаар хандадагынь һайшаалтай гэхэ байнаб,— гэжэ Борис Оширович намдуугаар хөөрэжэ һуугаа һэн.

Урдань буряадууд тува хэлэ мэдэхэ, туваынхид буряадаар зугаалха байгаа. Агнуурида гарахадаа уулзажа ханилха, андалдаа найма хэхэ, бэе бэедээ айлшалха байгаа юм гэжэ үбгэд, хүгшэд хөөрэдэг. Хоёр арадай хани барисаан һүүлэй жэлнүүдтэ мартагдажа байһанаа, мүнөө дахинаа һэргэжэ байна гэхэдэ алдуу болохогүй.

К. ТУЛУЕВ,
«Шэнэ Саяан» газетын редактор.

Орлик.

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАСС · АПН

НЬЮ-ЙОРК. Холбооto Штадуудай гадаадын политическэ албан зургаанай толгойлогшо Дж. Бейкер Эн-Би-Си телекомпаниин һүүлэй һониной программада үгэ хэлэбэ. Тэрэнь Персидскэ тохойн оршондо США-гай политикын асуудалнуудта сүм зорюулагдаһан байна.

Хёмороое дипломатическа аргаар шиидхэлгын замда Иракта буултанууд хэгдэхэ гү гэһэн асуудалда харюусахадаа, эндэ ямар буултанууд тухай хэлэгдэһэнинь тон шухала гэжэ Бейкер тэмдэглэбэ. Ирак тушаа ООН-ой Аюулгүйн Соведэй үндэһэн шухала тогтоолые дүүргэхэ тухай асуудалаар буулта хэгдэхэ гэбэл, тиимэ юумэн байхагүй гэһэн харюу үгтэхэ ёһотой. ООН-ой баталһан болон дэлхэйн ниитэ нэгэдэлэй һайшааһан тогтоолһоо бидэ сухариха эрхэгүйбди гэжэ США-гай гүрэнэй секретарь мэдүүлээ.

ООН. Нью-Йоркдо болохо байгаа ООН-ой Генеральна Ассамблейн 45-дахи сесси дээрэ сентябриин 24-дэ ниитэ-политическэ үгэ булялдаан эхилбэ. ООН-ой бүхы шахуу 160 гэшүүн-оронуудай толгойлогшонор, правительствануудай толгойлогшонор, гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд тэрээндэ хабаадаха. Эб найрамдалые бэхижүүлхэ, буу зэбсэг хуряаха талаар саашанхи алхамуудые бэелүүлхэ, регинальна хёмороонуудые гурмшуулха, социально-экономическа хүгжэлтые хангаха, хүнэй эрхэнүүдые хамгаалха болон экологическа аюул хосорол зайсуулха гэхэ мэтын асуудалнуудта тэдэнэр анхаралаа хандуулха.

ТАСС: ТОБШО ҺОНИН

СИМФЕРОПОЛЬ. Крымэй барайгарай полинууд дээрэ хуряалгын хаһа түлэг эхилбэ. Мянгаад гектарта тариглаһан барайгарта энэ жэлдэ гербицидүүд хэрэглэгдээгүй. Барайгар ургуулагшад гектар бүриһөө 60 центнер сагаан ороoһо хуряан абажа, 70 мянган тонно гүрэндэ худалдахаар хараална.

КАУНАС. (Литвагай ССР). Эндэхи куклануудай театр шэнэ сезоноо больница соо эхилбэ. Эрхим зүжэгүүдэй хэһэгүүдһээ бүридхэгдэһэн түрүүшынгээ концертые театрай творческо бүлэг халдабарита үбшэнгүүдэй больницада байһан үхибүүдтэ харуулба. Энэ программаяа артистнууд хотын эмшэлэлгын бусад эмхи зургаануудай үхибүүдтэ харуулха юм.

ТОЛИ

«ШҮДЭР ҮБҺЭНҮҮДЫЕ» ТАҺА САБШАХА

(Видеофильмүүд тухай һанамжа)

Эгээл мүнөө үедэ хубилган шэнэдхэлгын асуудал, тэрэнэй дэлгүүрэй, экономикодо жэгдэрэн орохо асуудал ехэ хурсаар табигдажа, хаа хаанагүй арендаторнууд, кооператорнууд бии болоно.

Гол асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгын үедэ элдэб һанамжа, дурадхалнууд орожо, мүн арсалдаанууд гаража, общественнай орёошог байдалда оршон байһые элирхэйлнэ. Шухалын шухала асуудалнуудай хажуугаар баһал эдээнһээ дуталгүй, үшөө нэгэ асуудалай «һудал» дээрэ үгэ гарахые хүсэнэб. Энэмнай — видеофильм тухай.

Республикын бүхы аймагуудта, тэрэ тоодо манай Хэжэнгэдэ видеофильм өөрынгөө «үгэ» хэлэжэ захалһаар хэдыхэн жэл болобошье ха. Энэмнай манай буряад оронойдэбисхэр дээрэ шэнэ зүйл болоод нэбтэрүүлэгдэжэ байһан тула (зохидгүй юумэндэ зон ootoй гэжэ) тэрэниие һонюушархаха зон олон ааб даа. Тэрэ видеофильмын лентэнүүд дэб гэһээр ниитэдэ (обществодо) ашатай гэхэ гү, али ургажа ябаһан үетэниие, мүн элишье наһанай эрхэтэдтэ хүмүүжэл болоод, туһаламжа үгэмөөр зүйл үшөөл түхөөгөөдүй, харин болбосоролой хэрэгтэ сохилто хэжэ захалһаниинь эли!

Үнэхөөрөө тэрэ видеофильмүүд соогуур нэгэн хадаа хара наншалдаан, хоёр хадаа хурисалай зүйлнүүд балшыса хэруулэгдажа шадаһаараа, илангаяа залуушуулай анхарал буляаха аргатай байба.

Уран һайханай зүйлнүүд соо, тэрэ тоодо киноискусство гээшэ олониитын гэгээрэл болбосоролой аймагта эгээл шухала зүйлынь гэжэ тоологдодог һэн. Зүгөөр энэ видеофильмүүдые олоной дунда нэбтэрүүлжэ захалһанһаа хойшо, ниитэдэ тон хэрша, гэмтэ ябадал гаргагшад хараа байса олошоршобо. Эндэ хото, хүдөө гэжэ илгаха юумэн үгы. Гансал энэ видеофильмээр хото, хүдөө хоёрой ехэ илгаае нэгэдүүлһэмнай һайшаалтай юумэн бэшэ. Юрын зоной дунда һүйдхэл ушаруулдаг, гэмтэ ябадал гаргагшад шүдэр үбһэн мэтэ ехэ гэнэтэйгээр олошоржо байна.

«Буряад үнэн» газетэ долоон хоног бүридөө «МВД-һээ мэдээсэнэ» гэһэн гаршаг доро аяар хоёр зуугаад гэмтэ ябадалнуудые элирүүлһэн баримтануудые толилдог болонхой. Үшөө энэмнай бэригдэһэн, мэдэгдэһэниинь. Мэдэгдээгүй үнгэржэ байдаг усалта зүйлнүүд хэды олон гээшэб!

«Дари дээрэ дари хаяба» — гэжэ хүмүүжэл болбосоролоороо үшөө хатуужаагүй «нялха» зонойнгоо сэдьхэлые видеофильмын хара тортогоор нугажан шатаахадаа хатуужал олгоно бэшэ, харин «улаа нялхаяа» улам шархатуулан һэндээжэ, хэтэдэнь аюулта үбшэ тарина гээшэбди!

Харисалай ябадалда хурсатай залуу һүрэгэй заримаанинь видеофильм хаража, тэрээндэ сэдьхэлээрээ ехэ ташаяалда абтахадаа, архи, тамхи үүдхэхэ баатай болоно бшуу. Тэдэндэ тэрэл бүри үүдхэжэ байха юун мүнгэн олдобо гээшэб... Энэл үедэ эгээлэй сагаан харгыһаа халиха туйлда ерэнэ бэшэ гү? Тиигээд эдэнэймнай суглардаг газарынь хүнэй нюдэнһөө далда газарнуудта, бүтүү нүхэн, подвалнууд соо гү, али үгышье һаа, хото һууринһаа хажуу тээшээ — ой тайгада шэлэгдэнэ. Гал түлэжэ, хүншүү табижа, архи дарһаяа уухадаа, тэрэ видеогоор үзэһэн хараһанаа бэелүүлжэ жэгэндээрэлдэхэ ябадалынь залуу зоной заншал болоожо байһаниинь һэжэглэмээр байна.

Иигэжэ видеофильмээр ершологдоһон мүнгэн ерадай ажахы болоод, соёл гэгээрэлдэ аша туһа асарха гү, али тэрэниие хаража «гэгээрһэн» зомнай үлүү ехэ аша, үрэтэй гү? — гэһэн асуудалай гарахань хуулита. Энэ хоёрой шэгнүүриин алиниинь дарасатай гээшэб?

Үнгэрэгшэ 1989 оной зун манай Буряадэй республикын, мүн Шэтын болоод Эрхүүгэй областьнуудаар ямар ехэ түймэр боложо, хэды миллион түхэригэй барилгын болоод бусад ой модон галдагдаа гээшэб! Үшөө тэрээн дээрэ жэжэ гэмтэ ябадалнуудые дурдабал, зорюута юрын хүндэ добтолжо тонолгон, хүндөөр шархатуулга, алалга, али олон бусад хулиган аашанууд, ниитын болон хубиин зөөри тонолго, эхэнэрые хүсөөр эдлэлгэ, наркотическа бодос хэрэглэлгэ гэхэ мэтэ саашаа захагүй...

Дурсагдаһан эдэ баримтанууд общество доторхи байдалай доройтожо байһанай толи болон хэрэгдэхэдэл гэхэ юм. Юрэдөө, гурим журамгүй ябадалтай эрид шанга тэмсэл ябуулхаар саг туланхай. Юундэ иигэжэ эзэгүй мэтээр орхигдошоһон гэмтэ ябадалнууд гээшэб? Тэдэ саашаа нураһан зандаал. Тэзд хэды болотор иигэжэ жолоогоо һула табижархёод тэсэжэ байха гээшэбибди?!

Хэдэн хоногто ужаһан бороогой һүүлээр ой тайгын «нёлбодоһон» — һархягууд мэтэ хаа хаанагүй видеофильмүүд өөрөө бии болон ургажа байнаар. Иигэжэ ургажа байһан үетэниие буруу замда хүтэлһэн хорото «һархягуудые» зорюута хилын саанаһаа нэбтэрүүлнэ бшуу. Иигэжэ харатай, хоротой үг зорилгоор залуушуулай ула доро татагдаһан тус «һархягуудай хальһан» дээрэ эрдэм һургуулияар гүйсэд гэхэ гү, али дээмайгаар зэбсэгжэжэ, тахалагдаагүйшүүл гоёор лэ хелтиржэ унана бэшэ гү?

Һанаан сэдьхэлэйнгээ изагуурта, һайн һайханай зүйл шэбшэжэ ябахын орондо, һархаг барижа, һалихай һалан ябадалай жолсо намнаһан заримашуул муу, муухай ябадалые сээрлэхэ, хүниие хүндэлхэ, нигүүлэсхы сэдьхэлээ бисалгал барижа шадаха гээ гүт? Үгы даа!

Улаан-Үдэ хотын гэрлэлгын байшангай директор Тамара Цырендоржиевна Жамбалдоржиеватай тэрэнэй хүдэлдэг ажалайнь таһагта нэгэтэ уулзаха ушар болоһон юм. Тэрэ иигэжэ хөөрөө һэн.

— Минии анхан эндэ хүдэлжэ эхилхэдэ, энэ байшан соо үндэһэн арадаймнай шэнжэ шанар болоод, хүгжэм дуун гэхэ мэтэ үгы юм һэн. Олон жэлдэ эндэ хүдэлжэ байхадаа шадалаараа оролдожо, магнитофоной утаһан дээрэ буряад дуу хүгжэмһөө эхилээд, ёһо заншалайнгаа түүрээл үгэ, үреэлнүүдые суглуулжа, мүн ордон доторой шэмэглэлые үндэһэн угалзануудаар һиилүүлһэмни нилээдгүй түхэл заһал ороһон юм. Гэбэшье эндэ нэгэ таарамжагүй зүйл манай ажалтай зүришэлдэнэ. Юуб гэхэдэ, эндэ залуу зондо хэтэ наһанайнь жолоо барюулжа, шэнэ гэр бүлын жаргалайнь шала бүрилдүүлжэ байхадамнай, энэл ханымнай саана видеофильм харуулагдажа, тэндэ али бүхы үйлэ хэрэгэй хэшхэралдаан, хёморол-хёо боложо сэдьхэлыемнай химэлхэдэл гэдэг лэ даа...

Энэ үнэхөөрөө таараагүй байдал! Буряадай Соёлой министерство уран наряар харангүй, дундаа тад харша, энэ хоёр зүйлые зэргэсүүлхэдээ, холын хараагүйгөөр юрэл байһанаа энээгээр гэршэлнэ гээшэ гү? Эдэ мэтын «дохолонгуудые» заһахамнай шухалал болошоод байна ха юм.

Мүнөө хамаг ёһо заншалай, эртын сагай гүн соёлой һабагшануудай булта ханги татуулашаһаниинь, дахин эблүүлжэ байһан үедэ али бүхы таарамжагүй зүйлнүүдтэ ехэл болгоомжотойгоор хандагты гэжэ сагнай түүрээнэл.

Эгээл иимэһээ үмсын мэдэлдэ байһан видеофильмүүдые бултыень бүридхэлдэ абаха. Дан үлүү гарамө, ямаршье удхагүй байхаһаа гадна дам ниитын байгуулгадахи гурим, журамда зүрюу зүйлнүүдыень хинаха!

Манай дунда гансал модо шулуу мүргэжэрхихэгүйн түлөө абажа ябаһан ямаршье мэдэрэлгүй, өөхэн нюдэтэн хэрэггүй. Иигээд лэ саашадаа зохихо хэмжээ абаагүй һаа — хүн дүрсэтэ малнууд болон арьяатадай олошорхонь дэмжэггүй. Шадаал һаа, видеофильмүүдые нэгэ газарһаа, гүрэнэй эмхи зургаанһаа захиргаатай болгобол, оромоо олохо һэн ха. Жэшээнь, манай республикын киновидео-нэгэдэлдэ мэдээтэй болгохо тухай хэлэнэбди.

Ниитымнай үрэжэл баян хүрьһые һандаргаха аргатай эдэ мэтын хорото зүйлһөө хамгаалха, харахын түлөө олоной нюдэнһөө гадна гүрэнэй нюдөөр хинагдажа байха зэргэтэй бэшэ гү? Олондо тойбо татаһан тэдэ «шүдэр үбһэнүүдые» таһа сабшаха саг тулаа.

Д. ДОРЖИГУТАБАЙ,
СССР-эй кинематографиин отличник.

Хэжэнгэ.

ДҮРБЭН ЗОХИЛДОГШО

Арбаад жэлэй саана хүршэ Монгол орондо аяншалжа, һургуулинуудаар һурагшад, багшанартай уулзажа, танилсажа ябахадамнай Мандал-Сүмын найман жэлэй һургуулиин һурагшад намда «Дүрбэн зохилдогшо» гэжэ айхабтар ханамжатайгаар урлан бүтээһэн зураг бэлэг баряа һэн. Энэ зурагай удхые би мэдэхэ, багадаа зарим айлда харадаг, мүнөө иимэ зураг оложо ядадаг аад, ехэ дуратайгаар үнэтэ бэлэг тогтоон абаад, нангин хадагалжа ябагшаб.

Энэ «Дүрбэн зохилдогшо» зурагай удха ехэ гүнзэгы юм. Хүсэтэ сэсэн заан, ахирхан аймхай амитад: һармагшан, шандаган, жэгүүртэ хүхы дүрбэн нүхэсэжэ бэе бэедээ туһалан, бэе бэеэ хамгаалан хамта амидаржа ябаа. Заан гурбан нүхэдөө ямаршье дайсанда добтолуулангүй бата хамгаалха, Заанай хүрэжэ абахын аргагүй үүлэ тулама үндэр эшэдээ ургажа байһан жэмэсые заанай үнэн нүхэдынь бэлэхэнээр түүжэ, абарагша заанаа тэжээхэ. Хүхы тагнуулда ниидэн ошожо, олон жэмэстэй газарта нүхэдөө абаашадаг һэн ха.

Эдэ дүрбэн амитадай хани барисаан бүхы амитадта һайшаагдаа. Тэрэ ороной арад зоншье бэе бэеэ хүндэлдэг, бата бэхи хани барисаатай болошоһон юм гэдэг.

Нютагай хаан албата зонойнгоо хёмороогүй эбтэй һууха-да һанаа амар омогорхон баярлажа һуудаг байгаа.

Нэгэтэ хаан нютагайнгаа үндэр наһатай, эгээл сэсэн гэжэ тоолодог, хүндэлдэг үбгэн аха захататаяа хөөрэлдэжэ һуутараа асууба:

— Арад албата зомни ямар эбтэй, бата хэлбэо барисаатай һууна гээшэб? Би иимэ һайн хаан гээшэ гүб? Та юуч гэжэ һананат? — гэбэ ха.

Үбгэн эрхиеэ татажа дүүргээд, хаан тээшээ хандажа:

— Хүндэтэ хаан, ташье үндэр һайхан сэдьхэлтэй гээшэт. Энээн тухай һэжэг юун байхаб. Тиихэдэ танай гүрэн түрэ соо арад зондотнай жэшээ харуулһан дүрбэн инаг эбтэй амитад ажабайдаг. Нютагайтнай ургамал болоод амитадай һайн һалбаран байхада, хүн зонтнайш сэдьхэл дүүрэн, эбтэй зэтэй, хани барисаатай ажаһууна гэжэ һанагшаб, — гэбэ ха.

Хаан энэ үгыень ехэ зүбшөөжэ, ургамалые гэмтээхэгүй, амитадые хюдаха, хороохогүй, бултаниие хамгаалха гэһэн захиралта гаргаба. «Дүрбэн зохилдогшо» гэжэ ехэ захата зураг эгээл бэрхэ уран зураашадаа зуруулаад, ордонойнгоо урда хадуулба. Арад зониинь даган баясажа, «Дүрбэн зохилдогшо» зурагта мүргэхэһөө гадна, доронь табсан дээрэ мүнгэ алта, үнэтэ эдлэл үргэдэг, табидаг боложо, ехэ зөөри сугларшаба һэн ха. Энэ сугларһан зоной зөөрөөр «Дүрбэн зохилдогшые» үнэтэ шулуугаар бүтээлгэжэ табяад, хажуудань наһа бараһан сэсэн үбгэнэйнгөө дүрсые хүрин мрамор шулуугаар хүүлэжэ һуулгаһан юм.

Ганса нютагайхид бэшэ, хариһаа зон ерэжэ «Дүрбэн зохилдогшодые» харадаг, тэрээндэ һүгэдэдэг болоо. Тэрэ сагһаа хойшо «Дүрбэн зохилдогшо» олон арадай хани барисаанай, эб найрамдалай һүлдэ болон мандуулагдаа, тахигдаа бшуу.

Цокто НОМТОЕВ,
Буряадай арадай уран зохёолшо.

Байбан сэнхир үнгэтэй
Байгал далайн нюруу,
Бараан намарай үдэр
Барагар баһал шэнжэтэй

Хүлтүүг асарма һалхинай
Хүдэлөөгүйхэн аалинда
Хүйтэбэрхэн абариинь
Хуйлаагүйхэн байгаанда,

Сэхэн сагаан хушууһаа
Отог суугаа дурдажа,
Ольбо унахын урда тээ
Олон бодол шэбшээ гү!

Али магад,
Аласайнгаа нюрууда
Аалин шэнжэ түхөөжэ,
Аяр шара наранда
Аярхан тэниижэ,
Уняарта тэнигэр хаһаяа
Уяран дурсан байба гү!

ХАЛААХАЙ ХЭРЭГТЭЙ

Гушан жэлэй саадахи хабар эртэхэн ерэжэ, шииг нойтоехэтэй бэлэй. Тиимэһээ халаахай хаа ягүй ехээр ургаһан, буусануудта гарадагтал адляар ногооншье гараһан байгаа. Юрэдөөл, сабшалан дээгүүр элээг дэлбэг ургаса хуряагдажа байгаа һэн.

Манай Гэгээтэйн Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз тиихэдэ Үшөөтэйн МТС-эй бааза дээрэ томодхогдоод байхадаа, сабшалан дээгүүрээ бүри хүсэтэй, олоншье техникэ хүдэлгэжэ захалаа һэн. Гурбан жэжэхэн ажахынуудые нэгэдхэжэ яһала хүсэтэй болгогдоһон манай колхозой түрүүлэгшээр дээдэ эрдэмтэй залуу мэргэжэлтэ һунгагдаа һэн.

Тэрэ үбгэд, хүгшэдтэй, ажалай ветерануудтай хөөрэлдэхэ, тэдэнһээ һургаал заабаринуудые абаха дуратай байгаа. Илангаяа мал ажал тухай элдэб арга нүхэсэлнүүдые, дүй дүршэлэй нюусануудые асуужа абадаг һэн. Юундэб гэхэдэ, нютагай үбгэд, хүгшэд хадаа угаа дахажа ябаһан малшад һэн тула эрдэмэй түйлалтануудһаа дутахагүй дурадхал, заабаринуудые үгэдэг байгаа ха юм.

Нэгэтэ май һара соо түрүүлэгшэ намда хандажа:

— Гэгээтэйгээр ябажа ногоонной ургаса харая. Ямар сабшалангай ургаса хэзээ хуряахаяа тэндэл шиидхэхэбди, — гэбэ. Тиигээд лэ хоюулан хүнгэн машинаар гаража, бүри гушаад онуудта «Буркомсомол» гэжэ колхозой түбхинэһэн газарта хүрэбэбди. Буусануудта эртэлэн халаахай элбэгээр ургашадаг гэжэ мэдээжэ. Харин тэрэ жэлдэ бүришье элбэг халаахайн ургаһаниинь харагдаба. Саашаа ябажа ябатарнай нэгэ үбгэжөөл харгын хажуудэ зогсожо байба. Тэрээнтэй зэргэлхэдээ түрүүлэгшэ машинаяа зогсоохыемни намдаа дурадхаба. Би машинаһаа гарахадаа Бумбу-абгай гэжэ танаяд, түрүүлэгшэтээ танилсуулбаб. Бумбу-абгай хүл нюсэгэн, малгайгүй, хажуурай эшэдэл адли ута һургаар баринхай байгаа һэн. Түрүүлэгшэ хүнгэн солбоноор үбгэжөөлдэ дүтэлжэ, гарыень барижа мэндэшэлээд, ехэ хөөрэлдөө хэбэ даа. Тэдэнэй дунда иимэ хөөрэлдөөнэй болоһые һонирхон шагнажа байгаа һэм.

— Мүнөө жэл нютагтамнай ногооной яһала һайн ургаса тараба гээшэл даа. Эндэшье иимэ ехэ халаахай, шаралза ургашаба ха юм. Теэд эдэшье һаа бодо малдэ үбэл эдюулхэдэ яһала һайн тэжээл гээшэ бээз?

— Зүб, зүб.

— Урдандаа таряашад болон малшад үбэлэй хүйтэндэ малдаа эдюулхэеэ имагтал халаахай тусхайлан бэлэдхэдэг байгаа бшуу. Халаахай тэжээл малай бэеые һайса халаадаг, хоолдо дуратай болгодог байна бшуу даа.

— Зүб, зүб.

— Та хэдытэйбта?

— Далаидаа дүтэлжэ ябанаб даа...

— Харахада үшөөл хүнгэн, задарюун байнат. Колхозойнтоо үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ шадаха зэргээрээ туһалха байхат гэжэ найданаб. Илангаяа техникын ябажа болохогүй участогууд дээгүүр гараар сабшадаг, тармадаг хүнүүд олоор хэрэгтэй байна.

— Зүб, зүб.

— Иигэжэ хэлсэе үбгэн абтай. Та энэ участогай халаахайн үшөө залуу байгаандань гараар сабшажархиит, саг үшөө оройтоогүй, харин тармажа абахадатнай бидэ туһалхабди.

— Зүб, зүб.

Түрүүлэгшэ үшөө олон юумэн тухай Бумбу-абгайтай хөөрэлдэбэ. Хэбэрынь ажахынгаа ерээдүйн хүгжэлтэ тухай, хараа түсэбүүд тухай хөөрөө һэн хаш. Үбгэжөөл нэрэ һурагүй: «Зүб, зүб, тым, тым» гэжэл байгаа һэн.

Һүүлээрнь ехэ ханамжатайгаар гар гараа барилсан, доро дохилдон хахасабад. Түрүүлэгшэ машинадаа һууҗа байха үедөө: «Һаяар, долоодохи хоногтоо танаа эрьежэ ерэхэб даа», — гэбэ.

Шэнэ залуу түрүүлэгшэтэеэ танилсажа, ехэ хөөрэлдөө хэһэн хадаа, айхабтар хананги улэһэн үбгэжөөл удаан даллан зогсожо байгаа бэлэй. Би Бумбу-абгайе бага наһанһаа һайса таниха байгааб. Тэрэ бүхы наһаараа энэл нютагтаа ажаһуугаа, ород хэлэ оройдоошье мэдэхэгүй тооной һэн.

Түрүүлэгшэшье хананги ябаба, юуб гэхэдэ, үндэр наһатай үбгэжөөл тэрэнэй хөөрөөе, бодол, түсэбүүдые, гүйлтые һайса дэмжэжэ: «Зүб, зүб, тым, тым» гэжэл байгаа бшуу. Тэрэ үедэ залуу түрүүлэгшэ өөрынгөө даажа абаһан ажахы дотор ехэл ябадалтай, улад зонтоёо, колхозой экономикотой, холын хараатай арга боломжотой һайса танилсажа байгаа һэн. Уданшьеүй дүрбэ хоноод лэ, үбгэжөөлтэй хэлсэһэн болзортоо хүлеэлтэгүй дахин тэрээнтэй уулзахаяа түрүүлэгшэтээ ябаа бэлэйбди. Үбгэжөөлнай зорюута бидэниие хүлеэжэ байһан мэтэ тэрэл газартаа, тэрэл һургаагаа баринхай зогсожо байгаа бэлэй. Мүн халаахайшье тэрэл зандаа бүри үндэр болошонхой ургажа байба. Тэрээндэ гаршье хүрэгдөөгүй. Түрүүлэгшэ машинаһаа гараад үбгэжөөлэйнгөө гарые энэрхыгээр барижа, дохин мэндэшэлбэ. Тиигээд: «Халаахаймнай ургаһан зандаал үтэлжэ байна бшуу», — гэбэ.

— Тым, тым, зүб, зүб.

— Теэд тамнай сабшажархихаар найдуулаа бэлэйт...

— Зүб, зүб.

— Зүгөөр гаршье хүрөөгүй байналта...

— Тым, тым, зүб, зүб.

Үглөөдэрынь түрүүлэгшэ тэрэ газарта хоёр морин косилка асаруулаад, участогай бүхы халаахайе 1,5—2 часай туршада унагаажархиба. Энэ үедэ үбгэжөөл хүдэлжэ байһан хүнүүдые, тэдэнэй түрүүлэгшые һалан һандангүй харажал байгаа һэн.

Сабшалгын дүүрэхэдэ, түрүүлэгшэ үбгэжөөлдэ дүтэлжэ удаан юуншьеб тухай дахин хөөрэлдэшэбэ. Бумбу-абгай толгойгоо дохижо: «Зүб, зүб, тым, тым» гэжэл байһан зандаа һэн. Тиигээд мүн лэ эбтэй эетэйгээр, халуун сэдьхэлтэйгээр хахасабад.

Энэ болоһон ушар мүнөө үедэ намда яахадаа һанагдаба гээшэб гэхэдэ, тон хэрэгтэй, тон ашагтай халаахайе һүүлэй үедэ тоохоёо болишоһомнай гайхалтай байна даа. Тэрэниие саг болзортонь ехээр оэлдэжэ абаа һаа, хэды ехэ туһатай байха һэм. Энээн тухай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэ бүхэн һайса мэдэдэг ёһотой.

Тэрэ хөөрөөн үтэлһэн Бумбуабгайе хүтэлбэрилэгшэтэеэ хэлсэһэн, зүбшөөһэн, найдуулһан аад, мэхэлһэнэйнь түлөө зэмэлнэгүй. Энэ хүмнай залуу наһаяа урда сагта үнгэргэһэн, үгытэй ядаруу ябаһан хадаа баяд, ноёдто горитойгоор дарлуулһан, мүлжүүлһэн, баһуулһан байгаал даа. «Зүб, зүб, тым, тым» гээшэнь нэгэл зүйтэй, холын бодолтой байгаал ха. Зүгөөр гушан жэлэй саада тээ үндэр наһатай үбгэжөөлэй мэхэлһэнһээ боложо эрхимээр ургаһан халаахай шүүд лэ хэндэшье хэрэггүйгөөр хосорон алдаа бэлэй. Хатуу, хүйтэниие үзэһэн, халуун шулуу долёоһон үндэр наһатай хүнүүдэймнай бодолнууд зогсолтото сагай жэлнүүдтэ тиимэл байгаа, урагшаа һанаатай залуушуулые гэдэргэ татажал байгаа бшуу. Тиимэшье ехэ хэмжээтэй бэшэшье һаа, витаминаар тон баян ногоон тэжээл хуряагдажа, ашагтай, туһатайгаар хэрэглэгдээ һэн даа.

Бүри тэрэ холын үедэ би залуу мэргэжэлтын, эршэтэй зоригтой түрүүлэгшын һүбэлгэн бэрхэ байһыень һайса хадуужа абаа һэм. Хүндэ найдаад лэ байнгүй, даалгаһан хэрэгээ дахин шалгажа ябаха хэрэгтэй ха юм.

Мүнөө үедэ, манай ажабайдалда ехэ хубилалтануудай боложо байһан хүлгөөтэй сагта, мүнөөнэй хүтэлбэрилэгшэд дээрэ хэлэгдэһэн баримтануудһаа һайн һургаал абажа, дахин дахин шалгажа ябаха эрилтые тушаалта ажалайнгаа хуули болгохо бэзэ гэжэ найдагдана.

С. РАДНАЕВ,
ажалай ветеран, урдандаа Зэдын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой отделениин эрхилэгшэ байһан.

Доржо ДАМ

ЗУНАЙ ҮДЭШЭ

Зүүн зүгһөө дулаагаар һэбшээлээд,
Зүрхыемни гэнтэ доһолгооходонь,
Газарай шарайн шоройтон харпаһые
Гайхалаа баран обёорболби даа.

Толгойгоо үргэжэ, өөдөө харахадам,
Тэнгэриин тооно үндэр болошонхой,
Сэнхир уудамда хүнгэхэн үүлэн
Сэнгэжэ хүхюухэн ябабал даа.

Наранһаа һарабшалан урагшаа харахадам,
Нарһатын шугын бургааһан һалбаржа,
Бишыхан шубууд мүшэрһөө мүшэртэ
Булайгаар дуулалдан дүүежэ байбал даа.

Гаглюун үбэлые дабажа гараһан
Гуламтата эшээн — харахан гэрни
Галта наранай үнжэгэн элшэдэ
Гантаһан ханаяа шаруулжа байбал даа.

Һабтагар хубсаһаа тайлажа хаяад,
Һимгэхэн самсаяа үмдэхэмни даа.
Унтаана шарайгаа уһаар сэлмээгээд,
Урихан гансаяа угтахамни даа.

Үхибүүн хаһынгаа нарата үглөөгүүр
Үүдээ сэлижэ, газаашаа гарахадамни,
Доболиг буусымнай ногоохон нюруугаар
Даргай сэсэгүүд тонголзон һуудаг һэн.

Үргэн шара дэльбэнүүдээ дэлгээжэ,
Үндэр нараяа угтахыем уридаг һэн.
Нугархай уян бэеэ нахилзуулжа,
Наадахыемни уринаар дуудадаг һэн.

Зөөлэхэн ногоо улаараа гэшхэжэ
Зүндөө зугаатай наададаг бэлэйб.
Даргай сэсэгээ баяртайгаар таһалжа,
Дарагар баглаа суглуулдаг бэлэйб.

Тэрэ гэһээр тэршээ олон жэлнүүд
Тэхэрихэгүйгөөр оршолон руу үнгэрөө.
Үнгын сэсэгүүдээр шэмэглүүлһэн хаһамни
Ухаандам дурасхаал боложо мүнхэрөө.

Тогтуурингүй наһанайнгаа тооһотой харгыгаар
Тоонто нютагаа эрьен бусахадаа,
Доболиг буусынгаа ногоохон нюруудa
Даргай сэсэгүүдээ дахин золгобоб даа.

Наадахыем уриһан шарахан сэсэгүүдые
Наартай зохидоор суглуулхамни даа.
Үхибүүн хаһынгаа бэлэг болгожо,
Үелһэн инагтаа барюулхамни даа.

Дүүраһан голой нойрмог шэбэнээн доро
Дулаахан амитай түүдэгнай унтараа һэн.
Галай туяа соо тиихэдэ үзэгдэһэн
Гайхамаар шарайшни ойндом мүнхэрөө һэн.

Эрьеһэн зунай дулаахан энэ үдэшэ
Эрьеэхэн голой эрьедэ һууҗадам,
Бүрхэһэн огторгойн хара майхан доро
Бүтүү харанхы даа, харанхы.

Тэнгэриин талмайда адхаран сасарһан
Толотомо одо мүшэд яаһан бэ даа!
Энээхэн наһанайм нүхэдые суглуулһан
Элшэ гэрэлтэ түүдэгнай яаһан бэ даа!

Дэмбэрэлтэ дэлхэйн жама ёһоор,
Далижаһан дальбараадал сасаран тараа һэм
Ажабайдалай эрьюулгэ соо тооригэ.
Анхарангүйгөөр бэе бэеэ алдаа һэмди.

Наһанайнгаа нүхэдые дулаанаар дурсажа,
Носоохомни түүдэгээ, носоохомни даа.
Тооримэ холуур тэнэһэн нүхэдни
Түүдэгээ обёоржо, тэхэрихэшье гү даа...

Галай туяа соо тиихэдэ үзэгдэһэн
Гайхамаар шарайтай, харахан нюдэтэй басаган
Эрьехэгүйгөөр ошоһон эдир һайхан хаһан
Энээхэн зунай үдэшэ эльгэлэн дурсабаб даа.

Шоазайн мойһоной сэсэглээд байхада,
Шомтай сэнгээ һэм энээхэн шугы соо.
Тогтуурингүй жэлнүүдэй урдилдан ошоошье һаа
Тэрээхэн үдэшые һанадаг ёһотойш даа..

Үнжэгэн сагаахан сэсэг угалзаар
Үргэлжэ таламнай гоёор шэмэглээтэй.
Үдэ голоймнай уһан миралзаад,
Үндэр эрьеһээ һэрюу татанхай.

Мартагдашагүй һайхан зүүдэн мэтэ,
Мэрпаһаар бууһан энээхэн үдэшэ
Эгүүридэ мүнхэ сэбэрхэн гунигта
Эреэхэн зүрхэмни эзэлэгдэбэл даа.

Тунгалаг уһанай ялагар толидо
Түхэл шараймни элихэн харагдаа.
Сагаа ахижа нидхэрһэн уршалаа
Сохо дээгүүрни долгидоо туугаа.

Мойһоной мүшэрһөө тонгойһон баглаа
Миралзаһан уһанһаа амсахаа хүсэнхэй.
Тэрэниие ундалуулха зөөлэхэн гарнууд
Тэршээ ажалда шэрүүхэн болонхой.

Зөөлэхэн гартай залуухан басаган
Залаата баглаа ундалуулаа һэн.
Сарюухан сохотой сэбэрхэн хүбүүн
Сэсэгүүдые басаганда барюулаа һэн.

Тогтуурингүй жэлнүүдэй урдилдан ошоошье һаа
Тэрээхэн үдэшые һанаандаа оруулан,
Энээхэн үдэшэ гансааран һууҗадамни,
Эреэхэн зүрхэндэм гуниг түрэбэл даа.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Орон соо боложо байгаа үйлэ хэрэгүүд тухай тобшоор хөөрэһэн ТАСС-ай корреспондентнүүдэй мэдээсэлнүүдэй суглуулбари газетэ мүнөөдэрэйнгөө номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ барлаа.

Ивалгын районой Оронгын совхозой тэжээл бэлэдхэгшэд ниитынгээ адууһа малда үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэрээ дүүргэбэ. Тус ... бэлэдхэгшэдэй ... тухай тобшоор ... дээсэл эндэ ба...

Бэшүүрэй сов... тор — аха дүү... повуудай орол... рэгүүд тухай ж... налист Никола... «Бэрхэшээлтэйш... холтой» гэһэн ... мерто уншагшад... үгтэбэ.

Арадуудай хо... нөө үеын харилс... публикын эрдэм... жа номерто ба...

Сэнхир экран

СУББОТО, 29

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Эжы, аба ба би». 10.00—Мультфильм. 10.30—«Партнер»—коммерческэ мэдээнүүд. 11.00—«Мэдээжэ аад, юрэ бусын юумэн». 12.00—Машина бүтээгшэдэй үдэртэ зорюулагдаһан баримтата фильм. 12.40—«Бурда моден» дурадхана... 13.10—Останкинын концертнэ студида философиин эрдэмэй доктор Д. А. Волкогоновтой уулзалга. 14.50—Гэр бүлын экран. Кинопрограмма. 16.00—Үбэлэй сагта оролго. 16.10—«Политическэ хөөрэлдөөнүүд». 17.25—В. А. Моцарт. Концерт. 17.50—«Сибирь»—киножурнал. 18.00—Великобританиин телевидениин программа. 19.00—Улаасхоорондын панорама. 19.45—Великобританиин телевидениин программын үргэлжэлэл. 22.00—Время. 22.30—СССР-эй правительствада. 22... таниин телевиде... мын үргэлжэл... ниин тэн ба т... дамжуулга.

ХОЁРДОХИ П...

МОСКВА. ... гимнастика. 9... принцесса»—му... —Союзна ре... кинопублицисти... —баримтата ф... «Ород хэлэн... эй городууд... дамжуулга. 1... тухай. 12.00—«... доро. 15.15—... 16.00—«Ханк ... видеоканал. ... —«Амгалан но... шуул!» 23.30—... зондо оршуулга ... —СССР-эй Вер... сесси дээрэ. 0... Верховно Со... дневник. 01.30... «Телефон поли... (02.35 хүрэтэр).

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45

Заказ № 225.